บทที่ 3

ผลการทดลอง

3.1 อาหารเลี้ยงเชื้อที่เหมาะสมสำหรับใช้ในการเตรียมหัวเชื้อ

งานวิจัยนี้จะศึกษาการผลิตกรดมะนาวโดยแบคทีเรีย ซึ่งสายพันธุ์ที่นำมาคัดเลือกได้มาจาก American Type Culture Collection (ATCC) ซึ่งแนะนำให้ใช้อาหาร Brain Heart Infusion (BHI) (ภาคผนวก ก 1.1) เนื่องจากเป็นอาหารสูตรสำเร็จสำหรับการเจริญเติบโตของแบคทีเรียที่มีราคาแพง ไม่เหมาะที่จะนำมาใช้เป็นอาหารสำหรับเตรียมหัวเชื้อ ซึ่งต้องใช้หัวเชื้อปริมาณมาก ดังนั้นในงานวิจัยนี้จึงได้คัดเลือกอาหารสำหรับการเตรียมหัวเชื้อแบคทีเรียที่มีราคาไม่แพงและให้ผลการเจริญที่ดี จึงทำการศึกษาการเจริญของแบคทีเรียในอาหารสำหรับเตรียมหัวเชื้อ Nutrient Broth (NB) (ภาคผนวก ก 1.3) ซึ่งเป็นอาหารที่ใช้ในการเลี้ยงแบคทีเรียโดยทั่วไป เปรียบเทียบกับอาหาร BHI ตามวิธีการทดลองในข้อ 2.3.2.1 ผลการทดลองแสดงในตารางที่ 3-1,รูปที่ 3-1 และตารางที่ 3-2, รูปที่ 3-2 พบว่าทั้งเชื้อ *Bacillus subtilis* ATCC 21610 และ *Bacillus licheniformis* ATCC 21667 เจริญในอาหาร BHI ได้ดีกว่าอาหาร NB โดยเชื้อ *Bacillus subtilis* ATCC 21610และ *Bacillus licheniformis* ATCC 21667 มีระยะการเจริญแบบทวีคูณในอาหาร BHI ที่ชั่วโมงที่ 6 และ 8 ที่ค่าการดูดกลืนแสงที่ 600 นาโนเมตรเป็น 0.55 และ 0.75 ตามลำดับ แต่ในอาหาร NB แบคทีเรียทั้งสอง มีระยะการเจริญแบบทวีคูณที่ชั่วโมงที่ 8 และ 11 ที่ค่าการดูดกลืนแสงเท่ากับ 0.30 และ 0.50 ตามลำดับ

ตารางที่ 3-1 เปรียบเทียบการเจริญของ *B.licheniformis* ATCC 21667 เมื่อเลี้ยงเชื้อในอาหารสำหรับเตรียมหัวเชื้อ BHI และ NB ที่อุณหภูมิ 30 องศาเซลเซียส

เวลา	ค่าการดูดกลืนแสงที่ 600 นาโนเมตร	
(ชั่วโมง)	อาหาร BHI	อาหาร NB
0	0.02	0.02
1	0.02	0.02
2	0.04	0.02
3	0.06	0.02
4	0.12	0.02
5	0.26	0.03
6	0.55	0.10
7	0.80	0.15
8	0.85	0.30
9	0.94	0.40
10	0.95	0.50
11	0.95	0.50
12	0.96	0.52
13	0.96	0.52
14	0.95	0.55
15	0.93	0.55

หมายเหตุ ตัวเลขที่อยู่ในแถบสีดำ หมายถึง ค่าการดูดกลืนแสงที่ระยะการเจริญแบบทวีคูณ

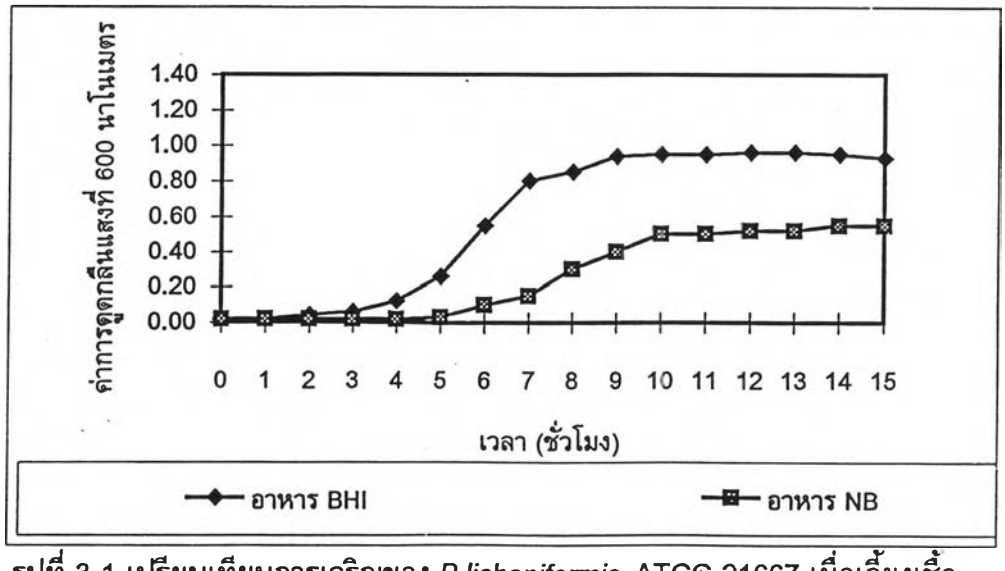

รูปที่ 3-1 เปรียบเทียบการเจริญของ *B.licheniformis* ATCC 21667 เมื่อเลี้ยงเชื้อในอาหารสำหรับเตรียมหัวเชื้อ BHI และNB ที่อุณหภูมิ 30 องศาเซลเซียส

ตารางที่ 3-2 เปรียบเทียบการเจริญของ *B.subtilis* ATCC 21610 เมื่อเลี้ยงเชื้อในอาหารสำหรับเตรียมหัวเชื้อ BHI และ NB ที่อุณหภูมิ 30 องศาเซลเซียส

เวลา	ค่าการดูดกลืนแสงที่ 600 นาโนเมตร	
(ชั่วโมง)	อาหาร BHI	อาหาร NB
0	0.01	0.01
1	0.01	0.01
2	0.01	0.01
3	0.02	0.02
4	0.04	0.02
5	0.07	0.03
6	0.18	0.03
7	0.37	0.04
8	0.75	0.08
9	1.00	0.15
10	1.20	0.30
11	1.30	0.50
12	1.30	0.62
13	1.40	0.71
14	1.40	0.75
15	1.40	0.73

หมายเหตุ ตัวเลขที่อยู่ในแถบสีดำ หมายถึง ค่าการดูดกลืนแสงที่ระยะการเจริญแบบทวีคูณ

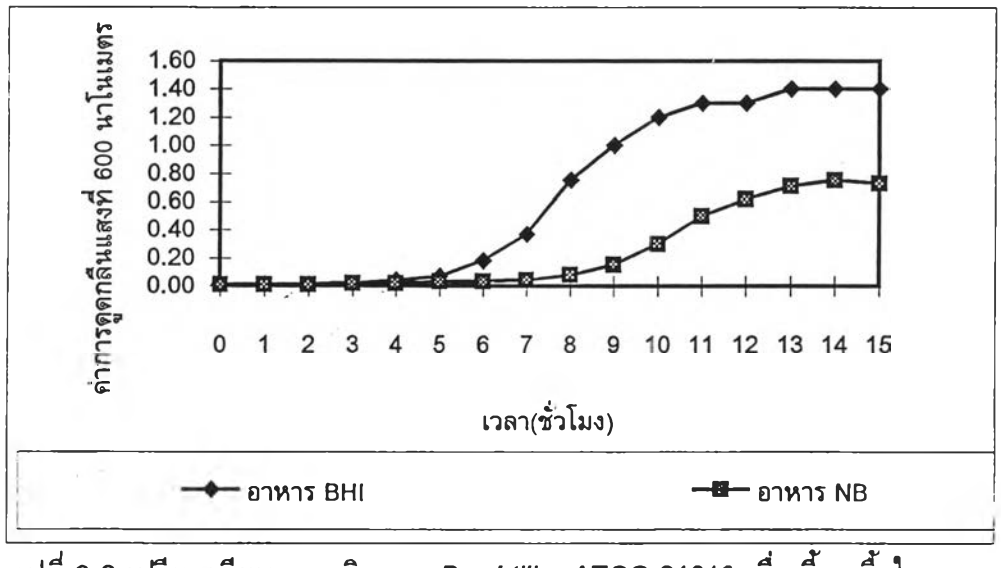

รูปที่ 3-2 เปรียบเทียบการเจริญของ *B.subtilis* ATCC 21610 เมื่อเลี้ยงเชื้อในอาหารสำหรับเตรียมหัวเชื้อ BHI และ NB ที่อุณหภูมิ 30 องศาเซลเซียส

จะเห็นได้ว่าในอาหาร NB การเจริญของแบคทีเรียต่ำกว่าในอาหาร BHI เมื่อพิจารณาสูตรอาหาร BHI พบว่ามีกลูโคสเป็นองค์ประกอบอยู่ด้วย การเพิ่มกลูโคสลงไปในอาหาร NB อาจช่วยส่งเสริมการเจริญเติบโต เนื่องจากน้ำตาลเป็นแหล่งของคาร์บอน ดังนั้นจึงทำการปรับปรุงอาหาร NB โดยการเพิ่มกลูโคสลงไปเป็น 2 ระดับคือ 5 และ 10 กรัมต่อลิตร ดำเนินการทดลองตามข้อ 2.3.2.1 ผลการทดลองแสดงดัง ตารางที่ 3-3 รูปที่ 3-3 และ ตารางที่ 3-4 รูปที่ 3-4 จากผลการทดลองพบว่าการเติมกลูโคสมีผลทำให้การเจริญเร็วขึ้นและความเข้มข้นของกลูโคสทั้งสองระดับให้ผลการเจริญของ *B. licheniformis* ATCC 21667 และ *B. subtilis* ATCC 21610 ไม่แตกต่างกัน ทำให้เชื้อทั้งสองมีระยะการเจริญแบบทวีคูณที่ชั่วโมงที่ 6 ซึ่งเร็วกว่าที่ไม่เติมกลูโคส เมื่อนำไปเปรียบเทียบกับอาหาร BHI แล้ว พบว่าเชื้อ *B. licheniformis* ATCC 21667 มีค่าการดูดกลืนแสงในอาหาร BHI เป็น 0.55 ในอาหาร NB ที่มีกลูโคส 5 และ 10 กรัมต่อลิตร เป็น 0.38 และ 0.41 ตามลำดับ ที่ระยะการเจริญแบบทวีคูณเดียวกันคือ ชั่วโมงที่ 6 ส่วน *B. subtilis* ATCC 21610 มีค่าการดูดกลืนแสงในอาหาร BHI เป็น 0.75 ที่ชั่วโมงที่ 8 และในอาหาร NB ที่มีกลูโคส 5 และ 10 กรัมต่อลิตรมีค่าการดูดกลืนแสงเท่ากันคือ 0.43 ที่ชั่วโมงที่ 6

ตารางที่ 3-3 เปรียบเทียบการเจริญของ *B.licheniformis* ATCC 21667 เมื่อเลี้ยงเชื้อในอาหารสำหรับเตรียมหัวเชื้อ NB ที่ไม่มีน้ำตาลกลูโคสและมีน้ำตาลกลูโคสที่ระดับ 5 และ 10 กรัมต่อลิตร ที่ 30 องศาเซลเซียส

เวลา	ค่าการดูดกลืนแสงที่ 600 นาโนเมตร		
	น้ำตาลกลูโคส (กรัมต่อลิตร)		
(ชั่วโมง)	0	5	10
0	0.01	0.01	0.01
1	0.01	0.01	0.01
2	0.02	0.02	0.02
3	0.02	0.02	0.03
4	0.02	0.06	0.06
5	0.03	0.17	0.20
6	0.10	0.38	0.41
7	0.15	0.44	0.47
8	0.30	0.50	0.50
9	0.40	0.53	0.53
10	0.50	0.54	0.54
11	0.50	0.54	0.54
12	0.52	0.55	0.58
13	0.52	0.55	0.58
14	0.55	0.56	0.60
15	0.55	0.56	0.62

หมายเหตุ ตัวเลขที่อยู่ในแถบสีดำ หมายถึง ค่าการดูดกลืนแสงที่ระยะการเจริญแบบทวีคูณ

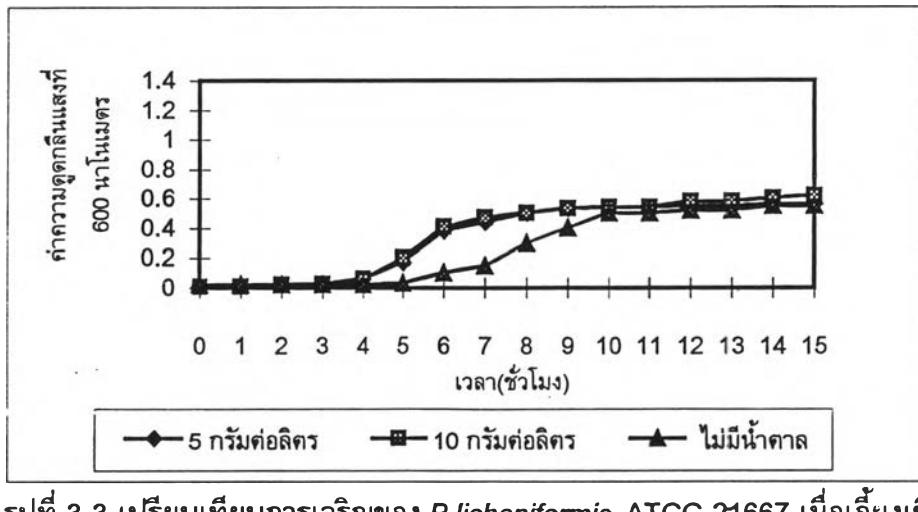

รูปที่ 3-3 เปรียบเทียบการเจริญของ *B.licheniformis* ATCC 21667 เมื่อเลี้ยงเชื้อในอาหารสำหรับเตรียมหัวเชื้อ NB ที่ไม่มีกลูโคส,มีกลูโคสที่ระดับ5 และ 10 กรัมต่อลิตร ที่ 30 องศาเซลเซียส

ตารางที่ 3-4 เปรียบเทียบการเจริญของ *B.subtilis* ATCC 21610 เมื่อเลี้ยงเชื้อในอาหารสำหรับเตรียมหัวเชื้อ NB ที่ไม่มีน้ำตาลกลูโคสและมีน้ำตาลกลูโคสที่ระดับ 5 และ 10 กรัมต่อลิตร ที่ 30 องศาเซลเซียส

เวลา	ค่าการดูดกลืนแสงที่ 600 นาโนเมตร		
	น้ำตาลกลูโคส (กรัมต่อลิตร)		
(ชั่วโมง)	0	5	10
0	0.01	0.02	0.02
1	0.01	0.02	0.02
2	0.02	0.02	0.02
3	0.02	0.03	0.03
4	0.02	0.05	0.06
5	0.03	0.17	0.17
6	0.03	**0.43**	**0.43**
7	0.04	0.47	0.48
8	0.08	0.50	0.52
9	0.15	0.52	0.54
10	0.30	0.52	0.54
11	**0.50**	0.62	0.63
12	0.62	0.70	0.75
13	0.71	0.70	0.75
14	0.75	0.70	0.80
15	0.73	0.62	0.80

หมายเหตุ ตัวเลขที่อยู่ในแถบสีดำ หมายถึง ค่าการดูดกลืนแสงที่ระยะการเจริญแบบทวีคูณ

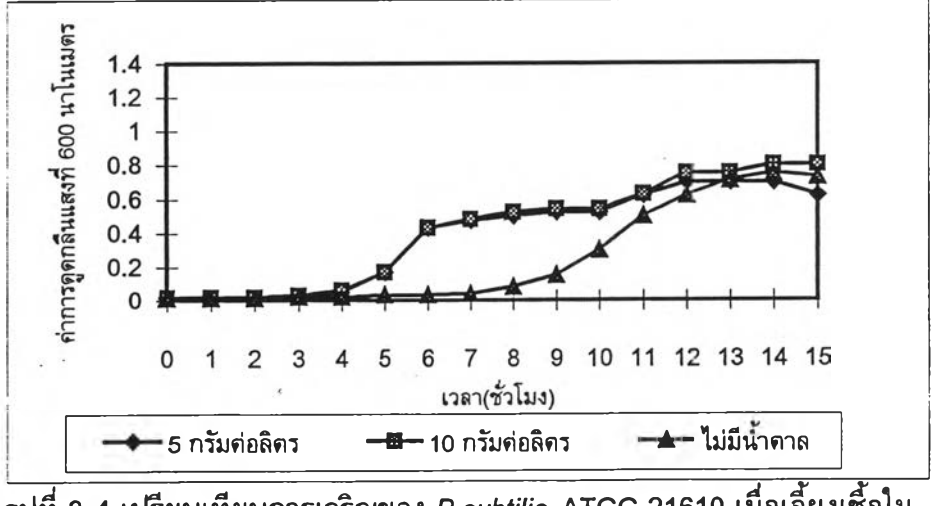

รูปที่ 3-4 เปรียบเทียบการเจริญของ *B.subtilis* ATCC 21610 เมื่อเลี้ยงเชื้อในอาหารสำหรับเตรียมหัวเชื้อ NB ที่ไม่มีกลูโคส,มีกลูโคสที่ระดับ 5 และ 10 กรัมต่อลิตร ที่ 30 องศาเซลเซียส

อย่างไรก็ตามแม้การน้ำตาลลงในอาหาร NB สามารถให้ผลการเจริญดีขึ้นแล้ว แต่ยังให้ค่าการดูดกลืนแสงสูงสุดต่ำกว่าสูตร BHI และสูตรอาหาร NB ยังคงมีราคาแพงเนื่องจากมีสารสกัดจากเนื้อ (beef extract) และ peptone เป็นองค์ประกอบ ดังนั้นจึงทำการคัดเลือกสูตรอาหารใหม่ที่มีองค์ประกอบของสูตรอาหารเป็นสารประกอบอนินทรีย์เป็นส่วนใหญ่ ราคาไม่แพง คือสูตรอาหาร Bacillus medium (BM) (Cote, 1989) (ภาคผนวก ก 1.6) ซึ่งองค์ประกอบในสูตรอาหาร BM ใกล้เคียงกับอาหารที่ใช้ในการผลิตกรดมะนาวโดยแบคทีเรีย (Suzuki *et al*, 1974; Kimura and Nakanishi, 1975) เนื่องจากการทดลองเติมน้ำตาลลงในอาหาร NB มีผลทำให้การเจริญของ *B. licheniformis* ATCC 21667 และ *B. subtilis* ATCC 21610 ดีขึ้น ในสูตรอาหาร BM มีน้ำตาลเพียง 1 กรัมต่อลิตร ดังนั้นในการทดลองนี้จึงเติมน้ำตาลลงในอาหารที่ระดับน้ำตาล 5 และ 10 กรัมต่อลิตร จากการเปรียบเทียบ พบว่าการเติมน้ำตาล 10 กรัมต่อลิตรให้ค่าการดูดกลืนแสงมากกว่าการเติมน้ำตาล 5 กรัมต่อลิตร แสดงว่าน้ำตาลที่เติมลงไปในอาหาร BM ทำให้ผลการเจริญเพิ่มขึ้นทั้งเชื้อ *B. licheniformis* ATCC 21667 และ *B. subtilis* ATCC 21610 เมื่อนำไปเปรียบเทียบกับอาหาร NB ที่ระดับน้ำตาลกลูโคส 5 กรัมต่อลิตรแล้วพบว่าทั้ง *B. licheniformis* ATCC 21667 และ *B. subtilis* ATCC 21610 ให้ผลการเจริญในอาหาร NB ที่มีน้ำตาล 5 กรัมต่อลิตรสูงกว่าอาหาร BM ที่มีการเพิ่มน้ำตาลแต่มีระยะการเจริญแบบทวีคูณเท่ากันคือที่ 6 ชั่วโมง (ตารางที่ 3-5, 3-6 และ รูปที่ 3-5, 3-6)

ตารางที่ 3-5 เปรียบเทียบการเจริญของ *B.licheniformis* ATCC 21667 เมื่อเลี้ยงเชื้อในอาหารสำหรับเตรียมหัวเชื้อสูตร BM ที่น้ำตาลกลูโคส 5 และ 10 กรัมต่อลิตร และในอาหาร NB ที่มีน้ำตาลกลูโคส 5 กรัมต่อลิตร ที่ 30 องศาเซลเซียส

เวลา (ชั่วโมง)	ค่าการดูดกลืนแสงที่ 600 นาโนเมตร		
	น้ำตาลกลูโคส (กรัมต่อลิตร)		
	NB + กลูโคส 5 g/l	BM + กลูโคส 5 g/l	BM +กลูโคส 10 g/l
0	0.02	0.02	0.02
1	0.02	0.02	0.02
2	0.02	0.02	0.02
3	0.02	0.02	0.02
4	0.06	0.04	0.04
5	0.17	0.08	0.12
6	0.38	0.12	0.23
7	0.44	0.23	0.30
8	0.50	0.26	0.32
9	0.53	0.30	0.35
10	0.54	0.32	0.40
11	0.54	0.35	0.42
12	0.55	0.40	0.48
13	0.55	0.40	0.50
14	0.56	0.45	0.56
15	0.56	0.45	0.54

หมายเหตุ **ตัวเลขที่อยู่ในแถบสีดำ หมายถึง ค่าการดูดกลืนแสงระยะการเจริญแบบทวีคูณ**

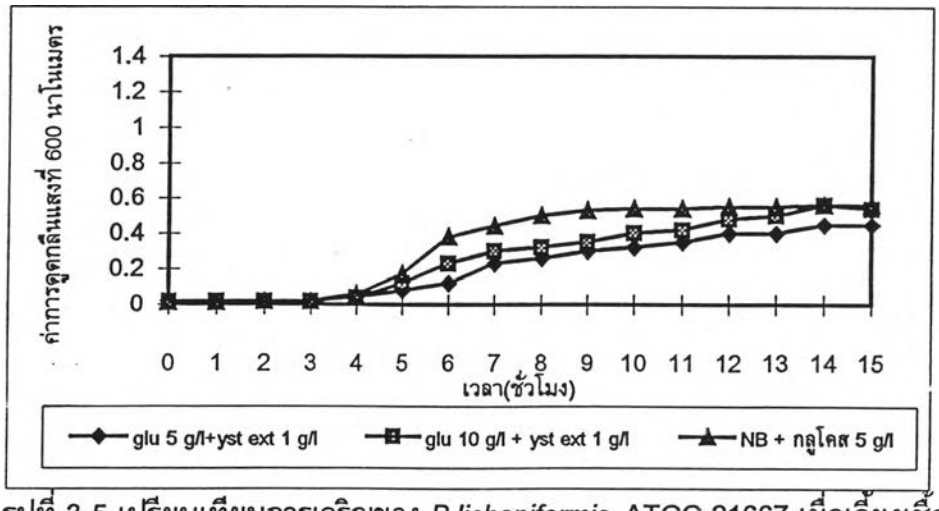

รูปที่ 3-5 เปรียบเทียบการเจริญของ *B.licheniformis* ATCC 21667 เมื่อเลี้ยงเชื้อในอาหารสำหรับเตรียมหัวเชื้อสูตร BM ที่มีกลูโคส 5 และ 10 กรัมต่อลิตร กับอาหาร NB ที่มีกลูโคส 5 กรัมต่อลิตร

ตารางที่ 3-6 เปรียบเทียบการเจริญของ *B.subtilis* ATCC 21610 เมื่อเลี้ยงเชื้อในอาหารสำหรับเตรียมหัวเชื้อสูตร BM ที่น้ำตาลกลูโคส 5 และ 10 กรัมต่อลิตร และในอาหาร NB ที่มี น้ำตาลกลูโคส 5 กรัมต่อลิตร ที่ 30 องศาเซลเซียส

เวลา (ชั่วโมง)	ค่าการดูดกลืนแสงที่ 600 นาโนเมตร		
	น้ำตาลกลูโคส (กรัมต่อลิตร)		
	NB + กลูโคส 5 g/l	BM + กลูโคส 5 g/l	BM +กลูโคส 10 g/l
0	0.02	0.02	0.02
1	0.02	0.02	0.02
2	0.02	0.02	0.03
3	0.02	0.03	0.04
4	0.05	0.04	0.05
5	0.17	0.08	0.17
6	0.43	0.15	0.28
7	0.47	0.27	0.30
8	0.50	0.29	0.35
9	0.52	0.30	0.40
10	0.52	0.32	0.45
11	0.62	0.36	0.48
12	0.70	0.38	0.50
13	0.70	0.41	0.54
14	0.70	0.46	0.58
15	0.62	0.45	0.54

หมายเหตุ ตัวเลขที่อยู่ในแถบสีดำ หมายถึง ค่าการดูดกลืนแสงที่ระยะการเจริญแบบทวีคูณ

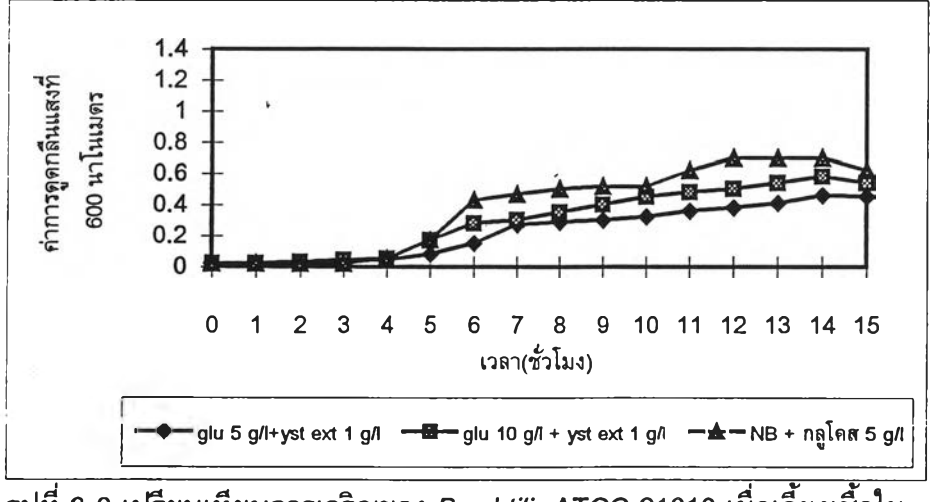

รูปที่ 3-6 เปรียบเทียบการเจริญของ *B.subtilis* ATCC 21610 เมื่อเลี้ยงเชื้อในอาหารสำหรับเตรียมหัวเชื้อสูตร BM ที่มีกลูโคส 5 และ 10 กรัมต่อลิตร กับอาหาร NB ที่มีกลูโคส 5 กรัมต่อลิตร

แต่เนื่องจากในอาหาร NB นั้นมีสารสกัดจากเนื้อถึง 3 กรัมต่อลิตร ขณะที่ในอาหาร BM มีสารสกัดจากยีสต์เพียง 1 กรัมต่อลิตร ดังนั้นในการทดลองต่อไปจึงทำการศึกษาการเจริญของเชื้อ *B. licheniformis* ATCC 21667 และ *B. subtilis* ATCC 21610 ในอาหารสูตร BM ที่มีน้ำตาล 5 กรัมต่อลิตร (เนื่องจากปริมาณกลูโคส 10 กรัมต่อลิตร ให้ผลการเจริญไม่แตกต่างกับที่ระดับ 5 กรัมต่อลิตรมากนัก) และสารสกัดจากยีสต์แตกต่างกัน 1, 2, 3, 4 และ 5 กรัมต่อลิตร ผลการทดลองดังตารางที่ 3-7 รูปที่ 3-7 และตารางที่ 3-8 รูปที่ 3-8 จากผลการทดลองพบว่า *B. licheniformis* ATCC 21667 และ *B. subtilis* ATCC 21610 ให้ผลการเจริญคล้ายคลึงกัน คือ ที่ระดับสารสกัดจากยีสต์ 4 กรัมต่อลิตรให้ผลการเจริญดีที่สุด โดย *B. licheniformis* ATCC 21667และ *B. subtilis* ATCC 21610 ให้ค่าการดูดกลืนแสงที่ระยะการเจริญแบบทวีคูณเท่ากับ 0.56 และ 0.65 ตามลำดับ เมื่อเปรียบเทียบกับอาหาร BHI แล้วพบว่าให้ค่าการดูดกลืนแสงสูงสุดต่างกันเพียงเล็กน้อย ดังนั้นจึงเลือกใช้อาหารสูตร BM ที่มีน้ำตาลกลูโคส 5 กรัมต่อลิตรและสารสกัดจากยีสต์ 4 กรัมต่อลิตร (ภาคผนวก ก 1.7) เป็นอาหารเลี้ยงเชื้อเพื่อใช้เตรียมเป็นหัวเชื้อต่อไป เนื่องจากให้ผลการเจริญใกล้เคียงกับอาหาร BHI แม้ว่าจะใช้เวลาในการเข้าสู่ระยะการเจริญแบบทวีคูณนานกว่าเล็กน้อย

ตารางที่ 3-7 เปรียบเทียบการเจริญของ *B.licheniformis* ATCC 21667 เมื่อเลี้ยงเชื้อในอาหารสำหรับเตรียมหัวเชื้อสูตร BM ที่มีน้ำตาลกลูโคส 5 กรัมต่อลิตรและสารสกัดจากยีสต์ที่ระดับ 1, 2, 3, 4 และ 5 กรัมต่อลิตร ที่ 30 องศาเซลเซียส

เวลา (ชั่วโมง)	ค่าการดูดกลืนแสงที่ 600 นาโนเมตร				
	ปริมาณสารสกัดจากยีสต์ (กรัมต่อลิตร)				
	1	2	3	4	5
0	0.01	0.01	0.01	0.01	0.01
1	0.01	0.01	0.01	0.01	0.01
2	0.01	0.01	0.01	0.01	0.01
3	0.02	0.02	0.01	0.01	0.01
4	0.02	0.02	0.02	0.02	0.01
5	0.02	0.02	0.02	0.02	0.01
6	0.06	0.06	0.04	0.06	0.04
7	0.10	0.10	0.12	0.19	0.10
8	0.20	0.25	0.21	0.32	0.020
9	0.30	0.34	0.30	0.56	0.40
10	0.32	0.43	0.45	0.73	0.65
11	0.35	0.45	0.61	0.80	0.90
12	0.40	0.56	0.70	0.90	0.95
13	0.40	0.70	1.00	1.10	1.10
14	0.45	0.75	0.95	1.10	0.95
15	0.45	0.75	0.95	1.10	0.95

หมายเหตุ ตัวเลขที่อยู่ในแถบสีดำ หมายถึง ค่าการดูดกลืนแสงที่ระยะการเจริญแบบทวีคูณ

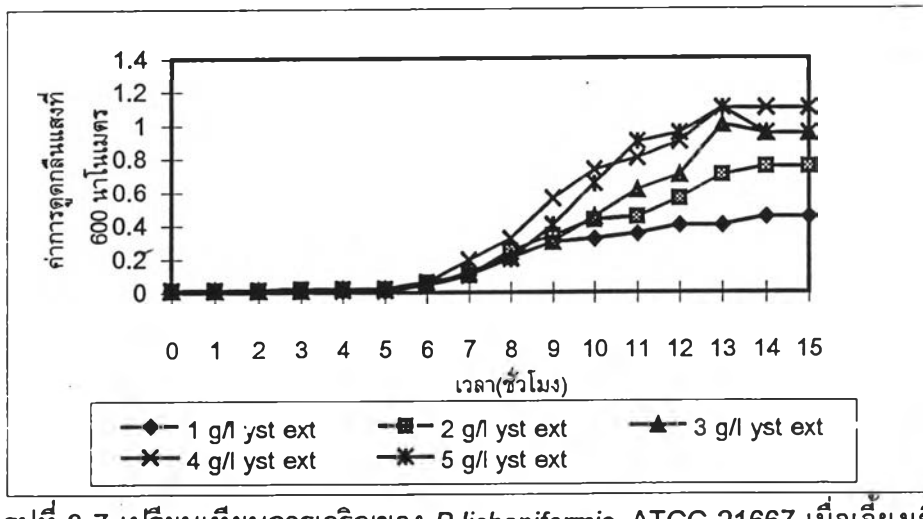

รูปที่ 3-7 เปรียบเทียบการเจริญของ *B.licheniformis* ATCC 21667 เมื่อเลี้ยงเชื้อในอาหารสำหรับเตรียมหัวเชื้อสูตร BM ที่มีกลูโคส 5 กรัมต่อลิตร และสารสกัดจากยีสต์ที่ระดับ 1, 2, 3, 4 และ 5 กรัมต่อลิตร

ตารางที่ 3-8 เปรียบเทียบการเจริญของ *B.subtilis* ATCC 21610 เมื่อเลี้ยงเชื้อในอาหารสำหรับเตรียมหัวเชื้อสูตร BM ที่มีน้ำตาลกลูโคส 5 กรัมต่อลิตรและสารสกัดจากยีสต์ที่ระดับ 1, 2, 3, 4 และ 5 กรัมต่อลิตร ที่ 30 องศาเซลเซียส

เวลา (ชั่วโมง)	ค่าการดูดกลืนแสงที่ 600 นาโนเมตร ปริมาณสารสกัดจากยีสต์ (กรัมต่อลิตร)				
	1	2	3	4	5
0	0.02	0.02	0.01	0.01	0.02
1	0.02	0.02	0.01	0.01	0.02
2	0.02	0.02	0.01	0.01	0.02
3	0.04	0.03	0.02	0.02	0.04
4	0.04	0.05	0.06	0.05	0.05
5	0.08	0.10	0.10	0.10	0.05
6	0.15	0.16	0.02	0.18	0.20
7	0.27	0.30	0.35	0.36	0.38
8	0.29	0.45	0.56	0.65	0.60
9	0.30	0.75	0.75	0.95	1.0
10	0.32	0.85	1.10	1.10	1.0
11	0.36	1.00	1.10	1.10	1.0
12	0.38	1.00	1.10	1.10	1.0
13	0.41	1.10	1.10	1.10	1.10
14	0.46	1.10	1.10	1.10	1.10
15	0.45	1.10	1.10	1.10	1.10

หมายเหตุ ตัวเลขที่อยู่ในแถบสีดำ หมายถึง ค่าการดูดกลืนแสงที่ระยะการเจริญแบบทวีคูณ

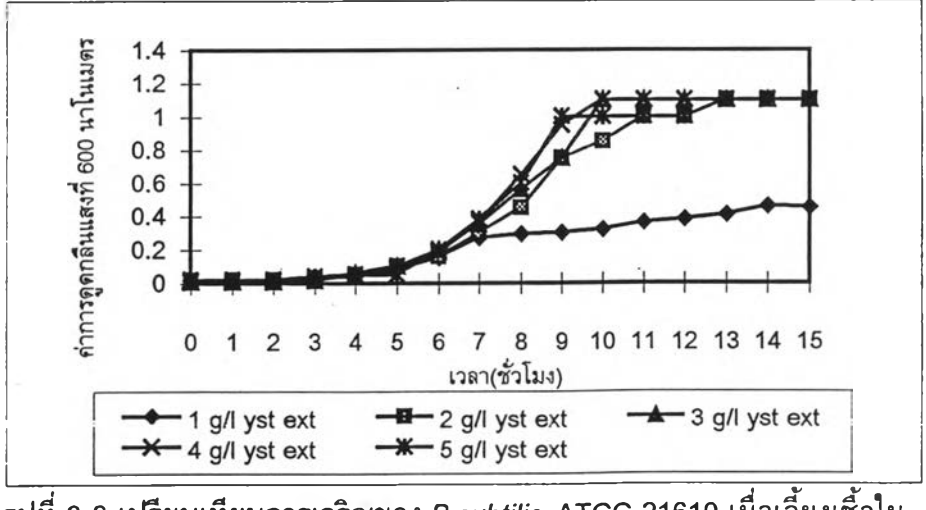

รูปที่ 3-8 เปรียบเทียบการเจริญของ *B.subtilis* ATCC 21610 เมื่อเลี้ยงเชื้อในอาหารสำหรับเตรียมหัวเชื้อสูตร BM ที่มีกลูโคส 5 กรัมต่อลิตร และสารสกัดจากยีสต์ที่ระดับ 1, 2, 3, 4 และ 5 กรัมต่อลิตร

I 19246973

3.2 การเจริญของแบคทีเรียที่ผลิตกรดมะนาวในอาหาร Bacillus Medium (BM) สูตรปรับปรุง

หลังจากได้สูตรอาหารที่ใช้เตรียมหัวเชื้อที่เหมาะสมแล้ว คือสูตรอาหาร BM ที่มีการเพิ่มน้ำตาลกลูโคส 5 กรัมต่อลิตรและสารสกัดจากยีสต์ 4 กรัมต่อลิตร (ภาคผนวก ก 1.7) นำสูตรอาหารที่ได้มาเลี้ยงแบคทีเรียที่มีความสามารถในการผลิตกรดมะนาว 5 สายพันธุ์ได้แก่ *Bacillus licheniformis* ATCC 21667, *Bacillus subtilis* ATCC 21610, *Brevibacterium flavum* ATCC 21682, *Achromobacter nucleoacidoves* ATCC 21683 และ *Corynebacterium fascians* ATCC 21684 เพื่อคัดเลือกแบคทีเรียที่สามารถเจริญได้ดีในอาหารดังกล่าว โดยเก็บผลทุกชั่วโมงจนถึง 15 ชั่วโมง

ผลการทดลองพบว่า *Brevibacterium flavum* ATCC 21682, *Baciiius subtilis* ATCC 21610, *Bacillus licheniformis* ATCC 21667, *Achromobacter nucleacidoves* ATCC 21683 และ *Corynebacterium fascians* ATCC 21684 มีระยะการเจริญกึ่งกลางทวีคูณเป็น 6, 8, 9, 5 และ 11 ชั่วโมง ตามลำดับ ที่ค่าการดูดกลืนแสงเท่ากับ 0.58, 0.65, 0.56, 0.15 และ 0.15

ดังตารางที่ 3-9 และรูปที่ 3-9 จะเห็นว่า *Bacillus subtilis* ATCC 21610 และ *Brevibacterium flavum* ATCC 21682 มีการเจริญในอาหารที่คัดเลือกได้ดีกว่า *Bacillus licheniformis* ATCC 21667, *Achromobacter nucleoacidcves* ATCC 21683 และ *Corynebacterium fascians* ATCC 21684 จึงเลือก *B.subtilis* ATCC 21610 ที่ระยะการเจริญกึ่งกลางทวีคูณที่ 8 ชั่วโมง และ *Brevibacterium flavum* ATCC 21682 ที่ระยะการเจริญกึ่งกลางทวีคูณที่ 6 ชั่วโมง เพื่อศึกษาการผลิตกรดมะนาวต่อไป

ตารางที่ 3-9 เปรียบเทียบการเจริญของเชื้อ *Bacillus licheniformis* ATCC 21667, *B. subtilis* ATCC 21610, *Brevibacterium flavum* ATCC 21682, *Achromobacter nucleoacidoves* ATCC 21683 และ *Corynebacterium fascians* ATCC 21684 ในอาหารสำหรับเตรียมหัวเชื้อ BM ที่ปรับปรุงแล้ว ที่ 30 องศาเซลเซียส

เวลา (ชั่วโมง)	ค่าการดูดกลืนแสงที่ 600 นาโนเมตร				
	ATCC 21610	ATCC 21667	ATCC 21682	ATCC 21683	ATCC 21684
0	0.01	0.01	0.01	0.01	0.01
1	0.01	0.01	0.01	0.01	0.01
2	0.01	0.01	0.02	0.01	0.01
3	0.02	0.01	0.05	0.01	0.01
4	0.05	0.02	0.13	0.03	0.01
5	0.10	0.02	0.35	0.15	0.01
6	0.18	0.06	0.58	0.23	0.01
7	0.36	0.19	0.75	0.29	0.03
8	0.65	0.32	0.95	0.30	0.05
9	0.95	0.56	1.00	0.30	0.07
10	1.10	0.73	1.00	0.30	0.10
11	1.10	0.85	1.00	0.30	0.15
12	1.10	0.90	1.00	0.30	0.25
13	1.10	1.11	1.00	0.30	0.30
14	1.10	1.11	1.00	0.30	0.30
15	1.10	1.11	1.00	0.30	0.30

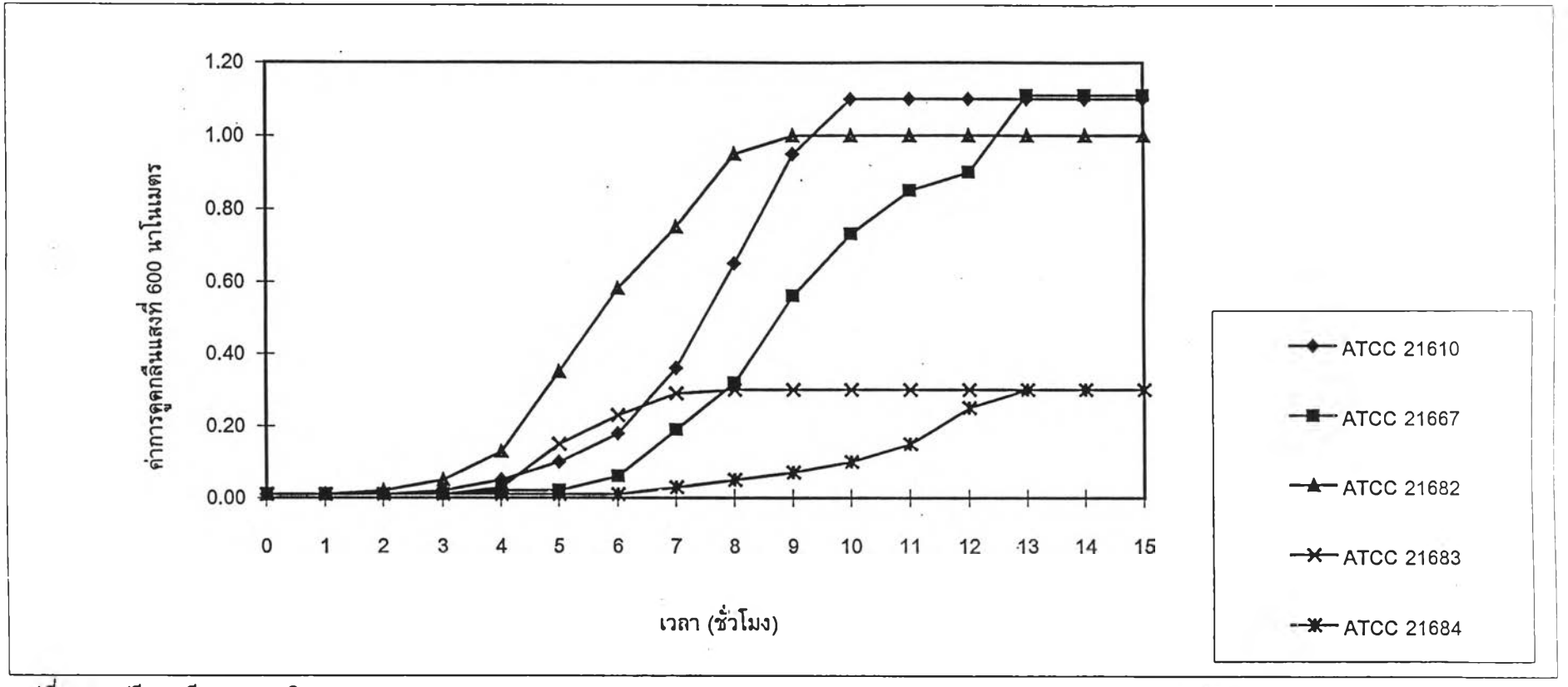

รูปที่ 3-9 เปรียบเทียบการเจริญของ *Bacillus licheniformis* ATCC 21667 , *Bacillus subtilis* ATCC 21610 ,*Brevibacterium flavum* ATCC 21682, *Achromobacter nucleoacidoves* ATCC 21683 และ *Corynebacterium fascians* ATCC 21684 ในอาหาร BM ที่ดัดแปลง

3.3 เปรียบเทียบสายพันธุ์แบคทีเรียที่มีความสามารถในการผลิตกรดมะนาวในระดับขวดเขย่า

สูตรอาหารสำหรับการหมักเพื่อผลิตกรดมะนาวจากแบคทีเรียที่มีผู้รายงานไว้มีความหลากหลาย(Sardinas and Conn , 1973; Oomori and Suzue, 1973; Suzuki *et al*, 1974; Kimura and Nakanishi, 1975) และองค์ประกอบของสูตรอาหารที่ใช้สำหรับผลิตกรดมะนาวที่มีรายงานไว้นั้นมีความคล้ายคลึงกับที่มีอยู่ในสูตรอาหาร BM ดังนั้นในงานวิจัยนี้จึงใช้สูตรอาหาร BM ที่ได้ปรับปรุงแล้วจากข้อ 3.2 แต่ให้มีปริมาณน้ำตาลกลูโคสเริ่มต้นเป็น 100 กรัมต่อลิตร และเติมแคลเซียมคาร์บอเนตเป็นสารควบคุมความเป็นกรดเป็นด่าง 50 กรัมต่อลิตร (Suzuki *et al*, 1974) (ภาคผนวก ก 2.1) เพื่อใช้ในการเลี้ยงเชื้อเพื่อผลิตกรดมะนาว เลี้ยงที่อุณหภูมิ 30 องศาเซลเซียส โดยทำการทดลองเพื่อคัดเลือกสายพันธุ์แบคทีเรียที่มีความสามารถในการผลิตกรดมะนาวได้ดีไปพร้อมกับการหาอายุที่เหมาะสมของหัวเชื้อตั้งต้นด้วย ใช้อายุหัวเชื้อที่ระยะก่อนระยะกึ่งกลางทวีคูณ (early log phase) ระยะกึ่งกลางทวีคูณ (mid log phase) และระยะหลังจากระยะกึ่งกลางทวีคูณ (late log phase) โดยทำการทดลองทั้งสองเชื้อ คือ *B. subtilis* ATCC 21610 และ *Brevibacterium flavum* ATCC 21682 ที่คัดเลือกได้จากการทดลองที่ 3.2 แล้วว่าสามารถเจริญได้ดีที่สุดในอาหารสำหรับเตรียมหัวเชื้อ *B. subtilis* ATCC 21610 มีระยะก่อนระยะกึ่งกลางทวีคูณ, ระยะกึ่งกลางทวีคูณ และระยะหลังจากระยะกึ่งกลางทวีคูณ เป็น 6 ชั่วโมง, 8 ชั่วโมง และ 9 ชั่วโมงตามลำดับ ส่วน *Brevibacterium flavum* ATCC 21682 เป็น 4 ชั่วโมง, 6 ชั่วโมง และ 8 ชั่วโมงตามลำดับ ผลการทดลองดังตารางที่ 3-10, 3-11 และรูปที่ 3-10, 3-11 จากผลการทดลองพบว่าการผลิตกรดมะนาวที่ใช้หัวเชื้อที่มีอายุอยู่ช่วงระยะกึ่งกลางทวีคูณให้ผลการผลิตกรดมะนาวสูงสุด และการใช้หัวเชื้อที่มีอายุอยู่ในช่วงการเจริญที่ระยะหลังระยะกึ่งกลางทวีคูณให้ผลการผลิตกรดมะนาวรองลงมา และการใช้หัวเชื้อที่มีอายุอยู่ในช่วงการเจริญที่ระยะก่อนระยะกึ่งกลางทวีคูณ ให้ผลการผลิตกรดมะนาวต่ำสุด โดย *B. subtilis* ATCC 21610 ที่อายุหัวเชื้ออยู่ในระยะการเจริญกึ่งกลางทวีคูณ สามารถผลิตกรดมะนาวได้ 45.17 กรัมต่อลิตร ที่ 120 ชั่วโมง ส่วน *Brevibacterium flavum* ATCC 21682 ที่อายุหัวเชื้ออยู่ในช่วงระยะการเจริญกึ่งกลางทวีคูณ สามารถผลิตกรดมะนาวได้ 35.45 กรัมต่อลิตรที่ 120 ชั่วโมง ดังนั้นในการทดลองต่อไปจึงจะใช้แบคทีเรีย *B. subtilis* ATCC 21610 เป็นแบคทีเรียเพื่อใช้ในการศึกษาหาภาวะที่เหมาะสมในการผลิตกรดมะนาวโดยแบคทีเรียต่อไป โดยใช้อายุหัวเชื้อที่ระยะการเจริญกึ่งกลางทวีคูณ 8 ชั่วโมง เนื่องจากให้ผลการผลิตกรดมะนาวดีกว่า *Brevibacterium flavum* ATCC 21682

ตารางที่ 3-10 เปรียบเทียบค่าความเป็นกรด-ด่าง, น้ำหนักเซลล์แห้ง, ปริมาณกรดมะนาว และน้ำตาลที่เหลือ ในช่วงระยะเวลาต่างๆ ของการหมักเชื้อ *B. subtilis* ATCC 21610 เพื่อผลิตกรดมะนาวที่อุณหภูมิ 30 องศาเซลเซียส ในอาหารที่มีกลูโคสเป็นแหล่งคาร์บอน โดยใช้หัวเชื้อที่เวลา 6, 8 และ 9 ชั่วโมงตามลำดับ

อายุหัวเชื้อ (ชั่วโมง)	เวลา (ชั่วโมง)	ค่าความเป็นกรด-ด่าง	น้ำหนักเซลล์แห้ง (กรัมต่อลิตร)	กรดมะนาว (กรัมต่อลิตร)	กลูโคสที่เหลือ (กรัมต่อลิตร)	ผลผลิตกรดมะนาว (ร้อยละ)
6	0	7.90	0.09	0.48	86.96	-
	24	7.16	3.84	0.94	62.65	1.89
	48	6.95	4.46	13.43	36.96	25.90
	72	7.05	4.44	15.94	30.57	27.41
	96	6.95	4.74	20.96	24.65	32.86
	120	6.97	4.80	27.42	15.76	37.83
8	0	7.84	1.14	0.48	86.96	-
	24	6.89	3.61	1.84	57.70	4.64
	48	6.84	3.95	15.00	43.12	33.12
	72	6.87	4.38	25.00	28.84	42.18
	96	6.75	4.69	39.80	20.16	58.86
	120	6.75	4.70	45.17	13.96	61.21
9	0	7.60	1.22	0.48	86.96	-
	24	6.83	3.68	1.63	61.27	4.47
	48	6.98	4.40	14.48	30.35	36.47
	72	6.82	4.63	23.61	24.25	36.88
	96	6.79	4.72	32.64	20.52	48.40
	120	6.76	4.75	42.81	12.47	56.82

หมายเหตุ ผลผลิตกรดมะนาว (ร้อยละ) = [(P1-P0)/(S0-S1)] x 100

คือ $\frac{\text{กรดมะนาวที่ได้ (กรัมต่อลิตร)}}{\text{น้ำตาลกลูโคสที่ใช้ไป (กรัมต่อลิตร)}}$ x 100

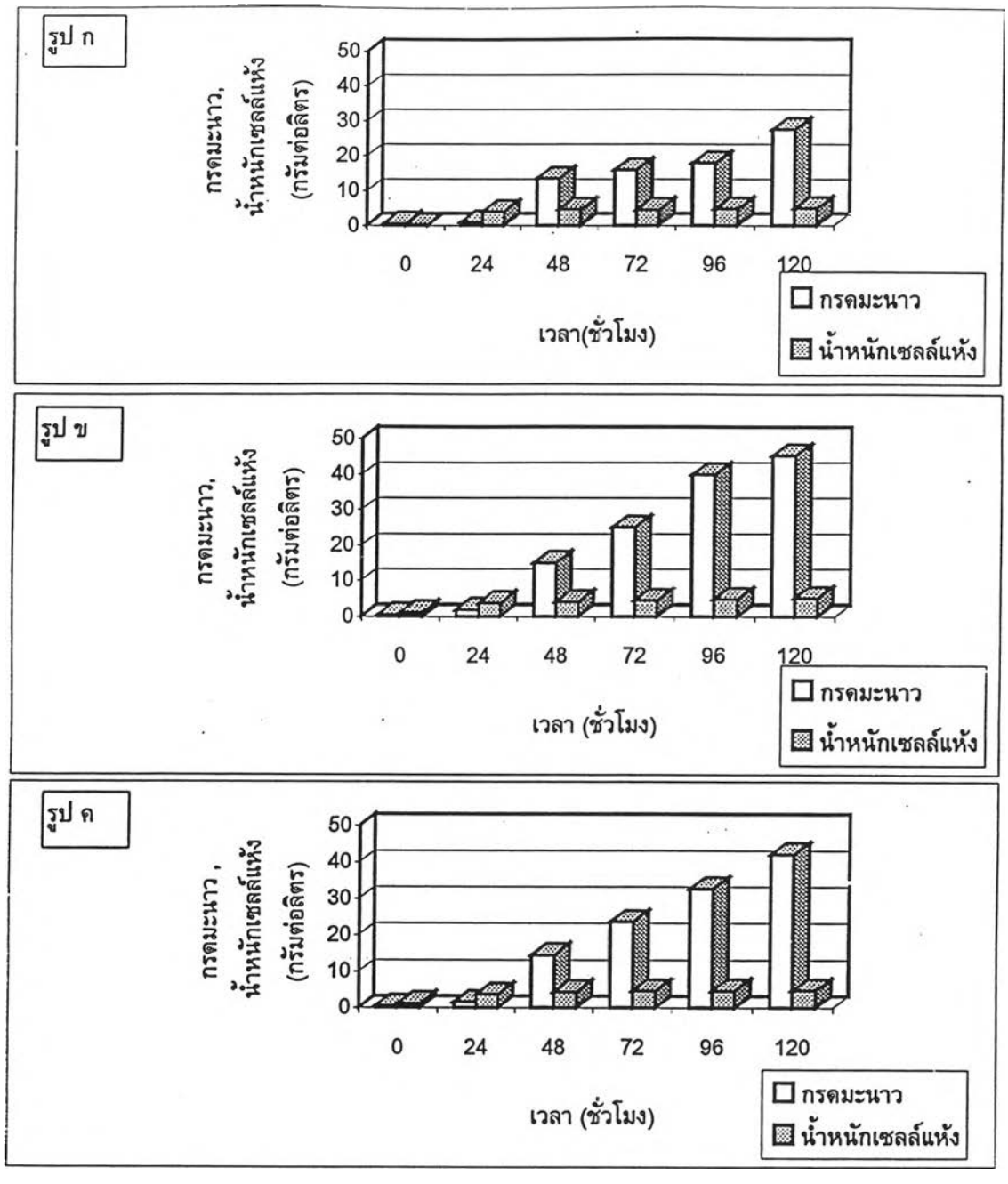

<u>รูปที่ 3-10</u> ปริมาณกรดมะนาวที่ได้จากการหมักโดยเชื้อ *B. subtilis* ATCC 21610 ในอาหารที่มีน้ำตาลกลูโคสเป็นแหล่งคาร์บอนเมื่อมีอายุหัวเชื้อเป็น 6(รูปก) 8(รูปข) 9 ชั่วโมง(รูปค)ตามลำดับ

ตารางที่ 3-11 เปรียบเทียบค่าความเป็นกรด-ด่าง, น้ำหนักเซลล์แห้ง, ปริมาณกรดมะนาว และน้ำตาลที่เหลือ ในช่วงระยะเวลาต่างๆ ของการหมักเชื้อ *Brevibacterium flavum* ATCC 21682 เพื่อผลิตกรดมะนาวที่อุณหภูมิ 30 องศาเซลเซียส ในอาหารที่มีกลูโคสเป็นแหล่งคาร์บอน โดยใช้หัวเชื้อที่เวลา 4, 6 และ 8 ชั่วโมงตามลำดับ

อายุหัวเชื้อ (ชั่วโมง)	เวลา (ชั่วโมง)	ค่าความเป็นกรด-ด่าง	น้ำหนักเซลล์แห้ง (กรัมต่อลิตร)	กรดมะนาว (กรัมต่อลิตร)	กลูโคสที่เหลือ (กรัมต่อลิตร)	ผลผลิตกรดมะนาว (ร้อยละ)
4	0	7.93	0.12	0.35	86.96	-
	24	7.03	4.92	0.57	69.84	0.70
	48	6.89	5.04	2.27	43.76	4.44
	72	6.94	5.46	7.67	36.75	14.57
	96	6.90	5.60	14.80	32.57	26.56
	120	6.90	5.80	22.14	31.60	39.28
6	0	7.88	1.08	0.35	86.96	-
	24	6.89	4.36	1.24	60.17	3.02
	48	6.77	4.56	6.64	41.00	13.68
	72	6.80	5.09	15.28	28.06	25.34
	96	6.76	5.22	29.55	25.80	47.74
	120	6.76	5.26	35.45	20.65	58.96
8	0	7.80	1.18	0.35	86.96	-
	24	6.90	4.22	0.66	65.76	1.46
	48	6.87	4.28	3.21	43.00	6.50
	72	6.65	4.47	12.67	29.40	21.40
	96	6.67	4.64	24.56	25.65	39.48
	120	6.65	4.80	32.02	20.42	47.59

หมายเหตุ ผลผลิตกรดมะนาว (ร้อยละ) = $[(P1-P0)/(S0-S1)] \times 100$

คือ $\frac{\text{กรดมะนาวที่ได้ (กรัมต่อลิตร)}}{\text{น้ำตาลกลูโคสที่ใช้ไป (กรัมต่อลิตร)}} \times 100$

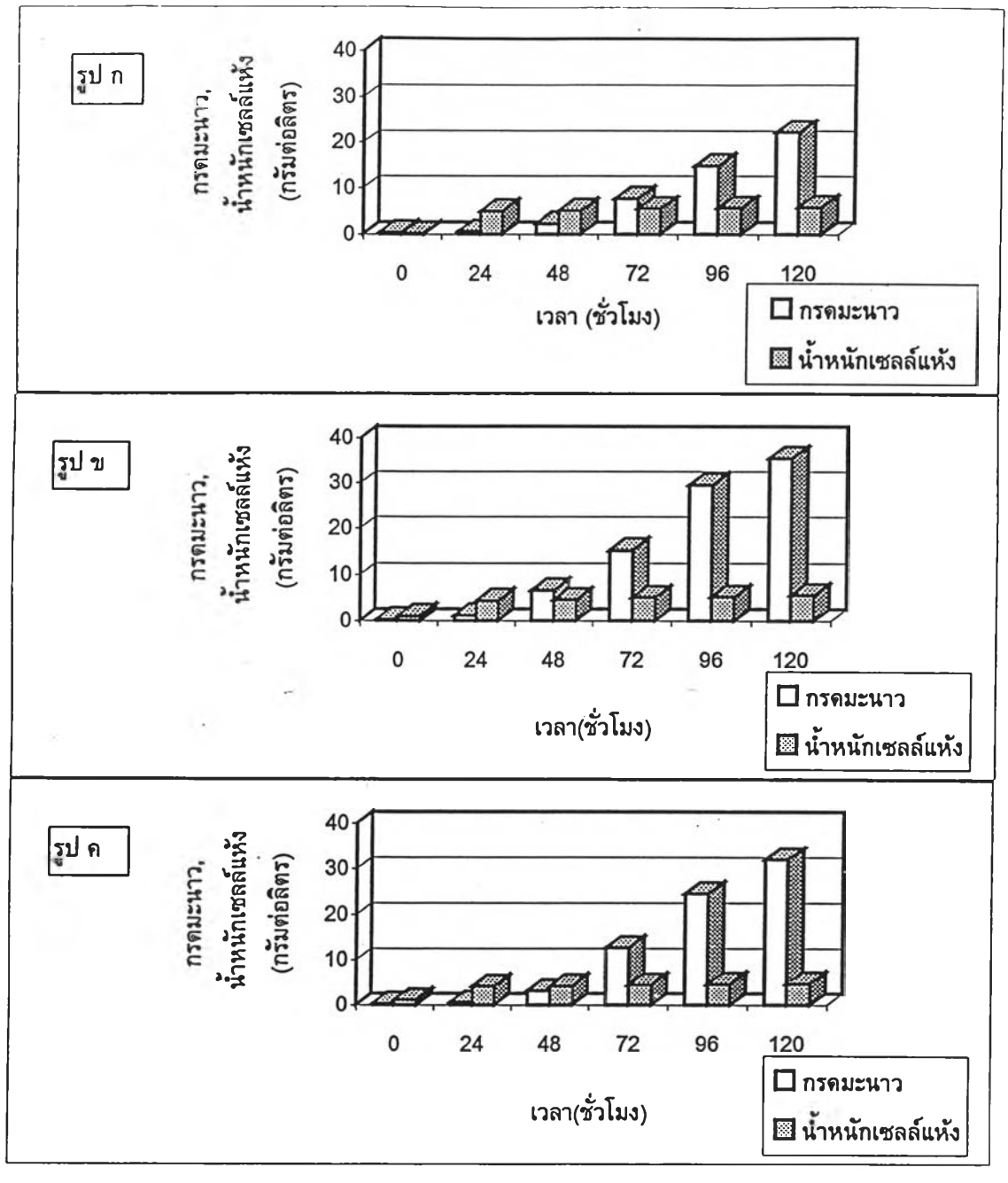

<u>รูปที่ 3-11</u> ปริมาณกรดมะนาวที่ได้จากการหมักโดยเชื้อ *Brevibacterium flavum* ATCC 21682 ในอาหารที่มีน้ำตาลกลูโคสเป็นแหล่งคาร์บอนเมื่อมีอายุหัวเชื้อเป็น 4(รูปก) 6(รูปข) และ8 ชั่วโมง(รูปค)ตามลำดับ

3.4 การเจริญและการผลิตกรดมะนาวของ *B. subtilis* ATCC 21610 ในอาหารที่มีแป้งมันสำปะหลังที่ผ่านการย่อยแล้วด้วยเอนไซม์เป็นแหล่งคาร์บอนในระดับขวดเขย่า

จากการทดลองที่ 3.3 พบว่า *B. subtilis* ATCC 21610 สามารถผลิตกรดมะนาวได้มากกว่า *Brevibacterium flavum* ATCC 21682 ดังนั้นในงานวิจัยนี้จะใช้ *B. subtilis* ATCC 21610 ในการศึกษาและหาภาวะที่เหมาะสมในการผลิตกรดมะนาวต่อไป ในรายงานวิจัยนี้ มุ่งเน้นศึกษาการผลิตกรดมะนาวจากแป้งที่ผ่านการย่อยแล้วด้วยเอนไซม์ (hydrolysed starch)ดังนั้นในการทดลองต่อไป จึงทำการเลี้ยง *B. subtilis* ATCC 21610 เพื่อศึกษาการเจริญและการผลิตกรดมะนาวในอาหารสูตร BM ที่ปรับปรุงแล้วตามการทดลองที่ 3.2 (ภาคผนวก ก 2.1) และเปลี่ยนจากน้ำตาลกลูโคสเป็นแป้งมันสำปะหลังที่ผ่านการย่อยแล้ว (ภาคผนวก ก 2.2) เป็นแหล่งคาร์บอน ที่มีระดับน้ำตาลกลูโคส 100 กรัมต่อลิตร ทำการเลี้ยงที่ 30 องศาเซลเซียส ที่ความเร็ว 300 รอบต่อนาที ใช้หัวเชื้อที่อายุ 8 ชั่วโมงเก็บตัวอย่างทุก 6 ชั่วโมง จนครบ 120 ชั่วโมง หาน้ำหนักเซลล์แห้ง น้ำตาลกลูโคสที่เหลือ และปริมาณกรดมะนาวโดยวิธีเพนทะโบรโมแอซีโทน ตามวิธีการข้อ 2.4.3 , 2.4.4, 2.4.5 และ 2.4.6 ตามลำดับ ผลการทดลองดังตารางที่ 3-12 และรูปที่ 3-12 จากผลการทดลองพบว่า *B. subtilis* ATCC 21610 มีการเจริญเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ในระหว่างชั่วโมงที่ 0-60 หลังจากนั้นการเจริญค่อนข้างคงที่ จนได้น้ำหนักเซลล์แห้งสูงสุดประมาณ 5.12 กรัมต่อลิตร ในระหว่างการหมักเชื้อผลิตกรดมะนาวเพิ่มมากขึ้นหลังจาก 48 ชั่วโมง และปริมาณกรดมะนาวสูงขึ้นเรื่อยๆ จนเป็น 20.24 กรัมต่อลิตรที่ 120 ชั่วโมง คิดเป็นผลผลิตกรดมะนาวร้อยละ 34.53 การเพิ่มขึ้นของกรดมะนาวสอดคล้องกับปริมาณน้ำตาลที่ใช้ และจากผลการวิเคราะห์น้ำตาลที่ได้พบว่าค่าความแตกต่างของปริมาณน้ำตาลรีดิวซ์ และน้ำตาลกลูโคสค่อนข้างคงที่ตลอดการหมัก แสดงว่าเชื้อ *B. subtilis* ATCC 21610 จะไม่ใช้สารที่มีคุณสมบัติในการรีดิวซ์ชนิดอื่นในขณะที่ยังมีกลูโคสอยู่

ตารางที่ 3-12 เปรียบเทียบค่าความเป็นกรด-ด่าง, น้ำหนักเซลล์แห้ง, ปริมาณกรดมะนาว และน้ำตาลที่เหลือ ในช่วงระยะเวลาต่างๆ ของการหมักเชื้อ *B. subtilis* ATCC 21610 เพื่อผลิตกรดมะนาวที่อุณหภูมิ 30 องศาเซลเซียสในอาหารที่มีน้ำตาลที่ได้จากแป้งที่ผ่านการย่อยแล้วเป็นแหล่งคาร์บอน

เวลา (ชั่วโมง)	ค่าความเป็นกรด-ด่าง	น้ำหนักเซลล์แห้ง (กรัมต่อลิตร)	กรดมะนาว (กรัมต่อลิตร)	ปริมาณน้ำตาลรีดิวซ์ (กรัมต่อลิตร)	กลูโคสที่เหลือ (กรัมต่อลิตร)	ผลผลิตกรดมะนาว (ร้อยละ)
0	7.6	1.12	0.28	96.70	81.47	-
6	7.6	3.24	0.47	85.65	69.76	1.62
12	7.1	3.46	0.55	78.86	63.57	1.51
18	7.1	3.62	0.79	65.06	49.60	1.60
24	7.1	3.75	1.04	57.80	41.93	1.92
30	7.1	3.97	1.11	55.20	39.96	1.99
36	7.1	4.14	1.12	53.25	37.83	1.92
42	7.1	4.29	2.97	50.82	35.13	5.80
48	7.0	4.40	10.13	48.66	33.29	20.44
54	7.0	4.44	10.59	46.51	30.69	20.30
60	7.0	4.66	10.87	44.55	29.19	20.25
66	7.0	4.80	11.29	42.09	26.73	20.09
72	7.0	4.85	12.20	40.42	24.79	21.03
78	6.6	4.90	13.30	39.40	23.70	22.53
84	6.5	4.92	14.31	38.70	23.61	24.24
90	6.5	4.97	14.66	38.76	23.82	24.94
96	6.5	5.02	15.46	39.22	23.52	26.19
102	6.5	5.10	15.96	39.18	23.58	27.08
108	6.5	5.12	16.74	39.02	23.61	28.44
114	6.5	5.08	17.47	38.61	23.64	29.72
120	6.5	5.05	20.24	38.51	23.67	34.53

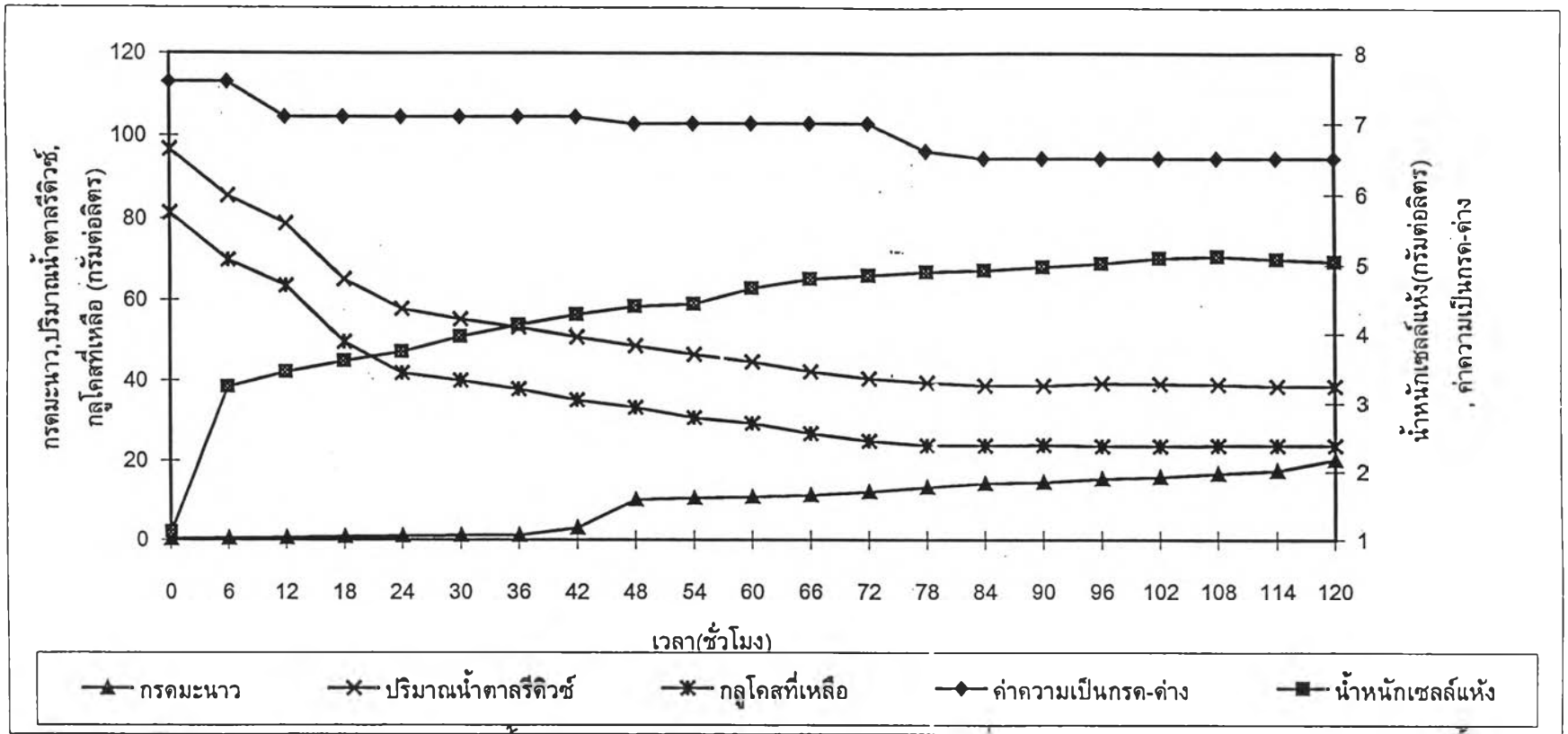

รูปที่ 3-12 เปรียบเทียบค่าความเป็นกรด-ด่าง,น้ำหนักเซลล์แห้ง,ปริมาณกรดมะนาว,น้ำตาลที่เหลือ ในช่วงระยะเวลาต่าง ๆ ของการหมักเชื้อ *B. subtilis* ATCC 21610 เพื่อผลิตกรดมะนาวที่อุณหภูมิ 30 องศาเซลเซียสในอาหารที่มีน้ำตาลที่ได้จากแป้งที่ผ่านการย่อยแล้วเป็นแหล่งคาร์บอน

3.5 ภาวะที่เหมาะสมในการผลิตกรดมะนาวของ *B. subtilis* ATCC 21610 ในระดับขวดเขย่า ในอาหารที่มีแป้งมันสำปะหลังที่ผ่านการย่อยแล้วด้วยเอนไซม์เป็นแหล่งคาร์บอน

3.5.1 ผลของสารสกัดจากยีสต์ต่อการผลิตกรดมะนาว

เนื่องจากการสะสมกรดมะนาวจะสะสมหลังจากแหล่งไนโตรเจนในอาหารเลี้ยงเชื้อถูกใช้หมดแล้ว ดังนั้นจะต้องควบคุมสารแหล่งไนโตรเจนในอาหารเลี้ยงเชื้อให้พอเหมาะกับการเจริญเท่านั้น (Mckay *et al*, 1994; Sokolov *et al*, 1996) ในอาหารเลี้ยงเชื้อมีแหล่งไนโตรเจน 2 แหล่งคือ อนินทรีย์ไนโตรเจนคือ แอมโมเนียมซัลเฟต และอินทรีย์ไนโตรเจนคือสารสกัดจากยีสต์ ดังนั้นในการทดลองนี้จึงทำการศึกษาผลของสารสกัดจากยีสต์ในการผลิตกรดมะนาวโดยเลี้ยง *B. subtilis* ATCC 21610 ในอาหารสำหรับการผลิตกรดมะนาว(ภาคผนวก ก 2.3) แปรปริมาณสารสกัดจากยีสต์ที่ระดับ 1, 2, 3 และ 4 กรัมต่อลิตร เก็บผลทุกวัน เป็นเวลา 3 วัน (เนื่องจากในการทดลองที่ผ่านมาปริมาณกรดมะนาวในน้ำหมักวันที่ 3 และวันที่ 5 ไม่แตกต่างกันมากนัก) ผลการทดลองดังตารางที่ 3-13 และ รูปที่ 3-13 จากผลการทดลองพบว่า เมื่อปริมาณสารสกัดจากยีสต์เพิ่มขึ้น การผลิตกรดมะนาวลดลงโดยในการทดลองนี้สารสกัดจากยีสต์ 1 กรัมต่อลิตรให้ผลการผลิตกรดมะนาวมากที่สุด ที่ 72 ชั่วโมงเท่ากับ 19.65 กรัมต่อลิตร ดังนั้นในการทดลองต่อไป จึงทำการลดปริมาณสารสกัดจากยีสต์ลงอีกเป็น 0, 0.25, 0.5 และ 1 กรัมต่อลิตร ผลการทดลองดังตารางที่ 3-14 และรูปที่ 3-14 จากผลการทดลองจะเห็นว่าให้ผลคล้ายกันกับการทดลองที่ผ่านมา เมื่อปริมาณสารสกัดจากยีสต์เพิ่มมากขึ้น จะทำให้การเจริญของเชื้อเพิ่มขึ้น แต่การผลิตกรดมะนาวจะลดลง แสดงว่าเมื่อมีสารสกัดจากยีสต์มาก เชื้อจะใช้น้ำตาลไปเพื่อการเจริญ มากกว่าที่จะผลิตกรดมะนาว และอาหารที่ไม่เติมสารสกัดจากยีสต์ ให้ผลการผลิตกรดมะนาวดีที่สุด คือ 25.30 กรัมต่อลิตร คิดเป็นร้อยละ 41.20 ที่ 72 ชั่วโมง ดังนั้นในการทดลองต่อไปจึงจะใช้อาหารเลี้ยงเชื้อที่ไม่มีการเติมสารสกัดจากยีสต์ เพื่อใช้ในการผลิตกรดมะนาวต่อไป

ตารางที่ 3-13 เปรียบเทียบค่าความเป็นกรด-ด่าง, น้ำหนักเซลล์แห้ง, ปริมาณกรดมะนาว และ น้ำตาลที่เหลือ ในช่วงระยะเวลาต่างๆ ของการหมักเชื้อ *B.subtilis* ATCC 21610 เมื่อมีปริมาณสารสกัดจากยีสต์ ตั้งแต่ 1-4 กรัมต่อลิตร ในอาหารที่มีน้ำตาลที่ได้จากแป้งมันสำปะหลังที่ผ่านการย่อยแล้วเป็นแหล่งคาร์บอน

ปริมาณสารสกัดจากยีสต์ (กรัมต่อลิตร)	เวลา (ชั่วโมง)	ค่าความเป็นกรด-ด่าง	น้ำหนักเซลล์แห้ง (กรัมต่อลิตร)	กรดมะนาวด้วยวิธี เพนทะโบรโมแอซีโทน (กรัมต่อลิตร)	กรดมะนาวด้วยวิธี HPLC (กรัมต่อลิตร)	กลูโคสที่เหลือ (กรัมต่อลิตร)	ผลผลิตกรดมะนาว (ร้อยละ)
1	0	7.5	1.14	0.33	-	86.32	0
	24	7.3	3.04	1.23	-	63.30	2.72
	48	7.3	3.16	17.27	-	46.75	31.62
	72	7.2	3.32	19.65	20.45	34.50	31.25
2	0	7.5	1.14	0.33	-	86.32	0
	24	7.3	3.18	1.17	-	60.42	2.33
	48	7.3	3.74	14.62	-	45.40	28.06
	72	7.2	3.98	16.77	17.57	34.60	26.63
3	0	7.5	1.14	0.33	-	86.32	0
	24	7.3	3.58	1.08	-	63.32	2.27
	48	7.3	3.90	12.23	-	46.50	23.88
	72	7.2	4.36	14.65	16.16	34.50	23.16
4	0	7.4	1.14	0.33	-	86.32	0
	24	7.3	3.71	1.05	-	65.80	2.35
	48	7.3	4.48	10.53	-	46.65	19.00
	72	7.2	4.84	12.97	14.08	32.55	19.82

หมายเหตุ "-" หมายถึงไม่มีผล เนื่องจากผลการตรวจวิเคราะห์ปริมาณกรดมะนาวโดยวิธี HPLC เป็นการตรวจซ้ำ จึงไม่ได้ทำการวิเคราะห์ปริมาณกรดมะนาวในทุกช่วงเวลา

ตารางที่ 3-14 เปรียบเทียบค่าความเป็นกรด-ด่าง, น้ำหนักเซลล์แห้ง, ปริมาณกรดมะนาวและน้ำตาลที่เหลือ ในช่วงระยะเวลาต่างๆ ของการหมักเชื้อ *B.subtilis* ATCC 21610 เมื่อมีปริมาณสารสกัดจากยีสต์ ตั้งแต่ 0-1 กรัมต่อลิตร ในอาหารที่มีน้ำตาลที่ได้จากแป้งมันสำปะหลังที่ผ่านการย่อยแล้วเป็นแหล่งคาร์บอน

ปริมาณสารสกัดจากยีสต์ (กรัมต่อลิตร)	เวลา (ชั่วโมง)	ค่าความเป็นกรด-ด่าง	น้ำหนักเซลล์แห้ง (กรัมต่อลิตร)	กรดมะนาวด้วยวิธีเพนทะโบรโมแอซีโทน (กรัมต่อลิตร)	กรดมะนาวด้วยวิธี HPLC (กรัมต่อลิตร)	กลูโคสที่เหลือ (กรัมต่อลิตร)	ผลผลิตกรดมะนาว (ร้อยละ)
0	0	7.4	1.14	0.74	-	85.32	0
	24	7.3	2.43	2.74	-	58.62	7.57
	48	7.0	2.92	21.64	-	32.00	39.19
	72	7.0	3.02	25.30	24.93	24.35	40.28
0.25	0	7.4	1.13	0.743	-	85.32	0
	24	7.4	2.86	1.74	-	57.52	4.26
	48	7.0	3.06	19.53	-	38.60	36.39
	72	7.0	3.10	20.81	21.61	35.10	33.43
0.50	0	7.4	1.13	0.74	-	85.32	0
	24	7.4	3.02	1.61	-	58.12	3.94
	48	7.3	3.08	17.69	-	38.45	32.81
	72	7.2	3.20	19.44	17.80	38.45	31.37
1.0	0	7.4	1.14	0.74	-	87.32	0
	24	7.4	3.07	1.42	-	58.27	3.36
	48	7.3	3.20	17.04	-	38.60	31.67
	72	7.3	3.48	19.62	17.61	38.30	31.59

หมายเหตุ "-" หมายถึงไม่มีผล เนื่องจากผลการตรวจวิเคราะห์ปริมาณกรดมะนาวโดยวิธี HPLC เป็นการตรวจซ้ำ จึงไม่ได้ทำการวิเคราะห์ปริมาณกรดมะนาวในทุกช่วงเวลา

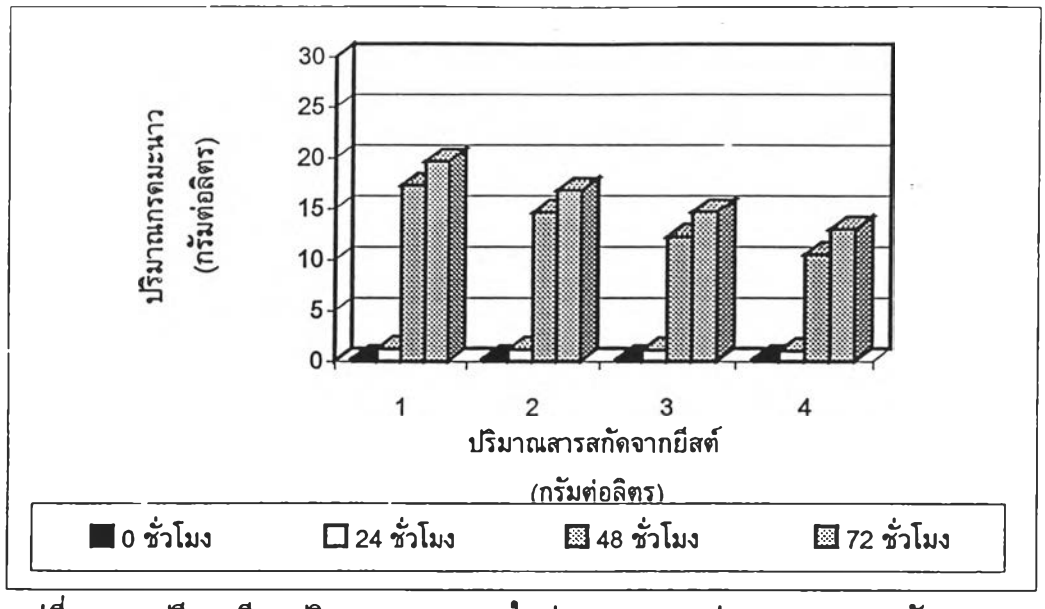

รูปที่ 3-13 เปรียบเทียบปริมาณกรดมะนาวในช่วงระยะเวลาต่าง ๆ ของการหมัก *B.subtilis* ATCC 21610 เมื่อมีปริมาณสารสกัดจากยีสต์ตั้งแต่ 1-4 กรัมต่อลิตร ในอาหารที่มีแป้งมันสำปะหลังที่ผ่านการย่อยแล้วเป็นแหล่งคาร์บอน

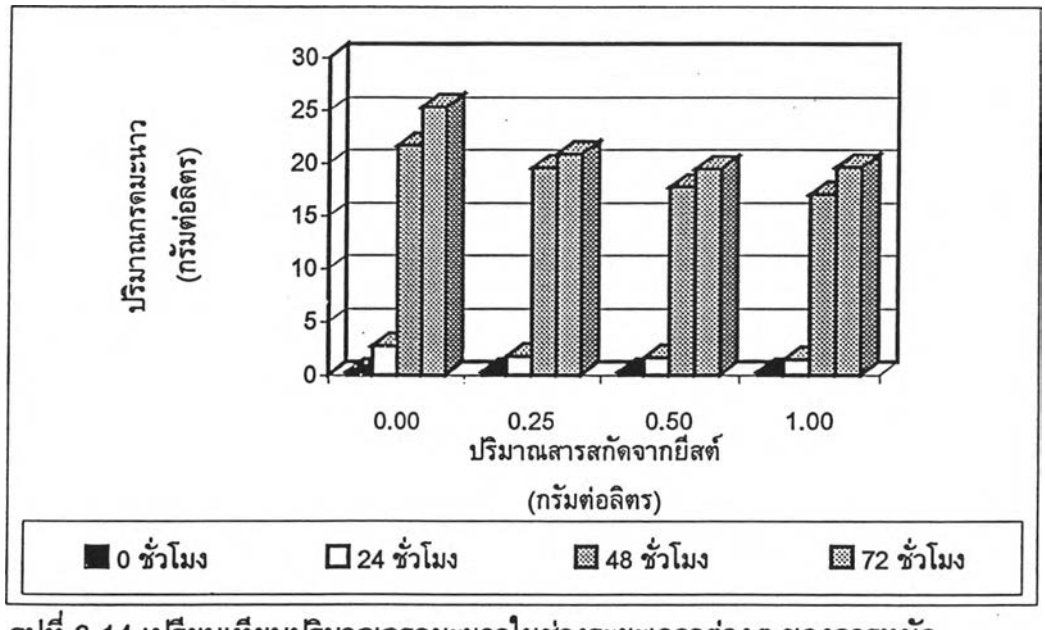

รูปที่ 3-14 เปรียบเทียบปริมาณกรดมะนาวในช่วงระยะเวลาต่าง ๆ ของการหมัก *B.subtilis* ATCC 21610 เมื่อมีปริมาณสารสกัดจากยีสต์ตั้งแต่ 0-1 กรัมต่อลิตร ในอาหารที่มีแป้งมันสำปะหลังที่ผ่านการย่อยแล้วเป็นแหล่งคาร์บอน

3.5.2 ผลของแอมโมเนียมซัลเฟตต่อการผลิตกรดมะนาว

แหล่งไนโตรเจนในอาหาร BM มี 2 แหล่งคือ สารสกัดจากยีสต์ และแอมโมเนียมซัลเฟต ($(NH_4)_2SO_4$) จากการทดลองในข้อ 3.5.1 พบว่าปริมาณสารสกัดจากยีสต์มีผลต่อการผลิตกรดมะนาวโดยแบคทีเรียมาก ดังนั้นในการทดลองนี้จึงทำการศึกษาผลของแอมโมเนียมซัลเฟตต่อการผลิตกรดมะนาว โดยเลี้ยง *B. subtilis* ATCC 21610 ในอาหารสำหรับการผลิตกรดมะนาว (ภาคผนวก ก 2.4) โดยใช้ภาวะที่ได้จากข้อ 3.5.1 ทำการแปรปริมาณแอมโมเนียมซัลเฟต ตั้งแต่ 1, 1.3 (ปริมาณที่ใช้อยู่เดิม), 2, 3, 4 และ 5 กรัมต่อลิตร เก็บผลที่ระยะเวลาการหมัก 48 และ 72 ชั่วโมง (เนื่องจากเป็นระยะเวลาที่เชื้อเริ่มผลิตกรดมะนาวคงที่) ผลการทดลองดังตารางที่ 3-15 และรูปที่ 3-15 พบว่าเมื่อปริมาณแอมโมเนียมซัลเฟตเพิ่มขึ้นหรือปริมาณไนโตรเจนเพิ่มขึ้น น้ำหนักเซลล์แห้งเพิ่มขึ้น และเมื่อปริมาณแอมโมเนียมซัลเฟตมากกว่า 2 กรัมต่อลิตร ปริมาณกรดมะนาวลดลง โดยที่แอมโมเนียมซัลเฟต 2 กรัมต่อลิตรหรือที่ปริมาณไนโตรเจนเป็น 0.424 กรัมต่อลิตร ให้ผลการผลิตดีที่สุดที่ 72 ชั่วโมง เป็น 28.51 กรัมต่อลิตรคิดเป็นร้อยละ 42.52 ดังนั้นในการทดลอง ต่อไปจึงเลือกใช้อาหารเลี้ยงเชื้อเพื่อผลิตกรดมะนาวที่มีปริมาณแอมโมเนียมซัลเฟต 2 กรัมต่อลิตร ในการศึกษาหาภาวะที่เหมาะสมในการผลิตต่อไป

ตารางที่ 3-15 เปรียบเทียบค่าความเป็นกรด-ด่าง, น้ำหนักเซลล์แห้ง, ปริมาณกรดมะนาว และ น้ำตาลที่เหลือ ในช่วงระยะเวลา 48 และ 72 ชั่วโมงของการหมักเชื้อ *B.subtilis* ATCC 21610 เมื่อมีปริมาณแอมโมเนียมซัลเฟต[$(NH_4)_2SO_4$] ตั้งแต่ 1-5 กรัมต่อลิตร ที่อุณหภูมิ 30 องศาเซลเซียส ในอาหารที่มีน้ำตาลที่ได้จากแป้งมันสำปะหลังที่ผ่านการย่อยแล้วเป็นแหล่งคาร์บอน

ระยะเวลา (ชั่วโมง)	ปริมาณ $(NH_4)_2SO_4$ (กรัมต่อลิตร)	ปริมาณไนโตรเจน (กรัมต่อลิตร)	ค่าความเป็นกรด-ด่าง	น้ำหนักเซลล์แห้ง (กรัมต่อลิตร)	กรดมะนาวด้วยวิธีเพนทะโบรโมแอซีโทน (กรัมต่อลิตร)	กรดมะนาวด้วยวิธี HPLC (กรัมต่อลิตร)	น้ำตาลกลูโคส (กรัมต่อลิตร)	ผลผลิตกรดมะนาว (ร้อยละ)
48	1	0.212	7.0	2.69	19.46	-	32.61	34.29
	1.3	0.275	7.0	2.74	21.89	-	32.00	38.23
	2	0.424	7.0	3.28	25.40	-	30.24	43.10
	3	0.636	7.0	3.76	11.02	-	33.60	19.51
	4	0.848	7.0	3.80	11.11	-	31.92	19.09
	5	1.060	7.0	3.78	10.69	-	31.11	18.09
72	1	0.212	7.0	3.04	22.60	21.52	24.41	34.80
	1.3	0.275	7.0	3.08	25.72	24.93	24.35	36.25
	2	0.424	7.0	3.34	28.51	27.56	22.13	42.52
	3	0.636	7.0	3.83	12.65	13.69	32.70	22.23
	4	0.848	7.0	3.87	12.11	12.57	31.38	20.06
	5	1.060	7.0	3.88	11.20	11.00	30.95	18.93

หมายเหตุ "-" หมายถึงไม่มีผล เนื่องจากผลการตรวจวิเคราะห์ปริมาณกรดมะนาวโดยวิธี HPLC เป็นการตรวจซ้ำ จึงไม่ได้ทำการวิเคราะห์ปริมาณกรดมะนาวในทุกช่วงเวลา

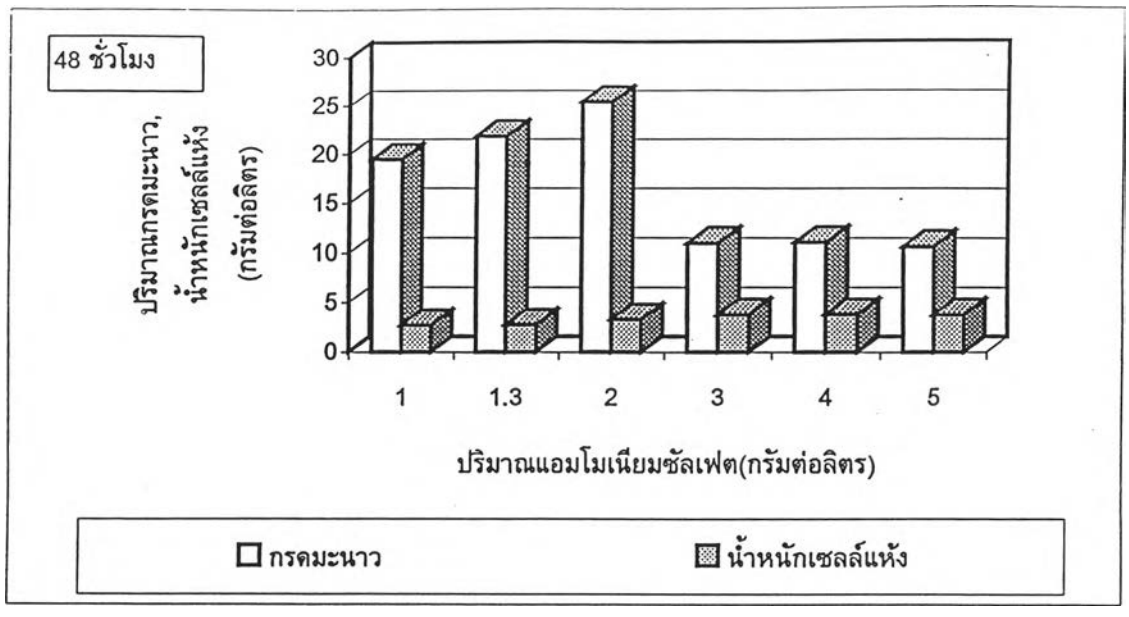

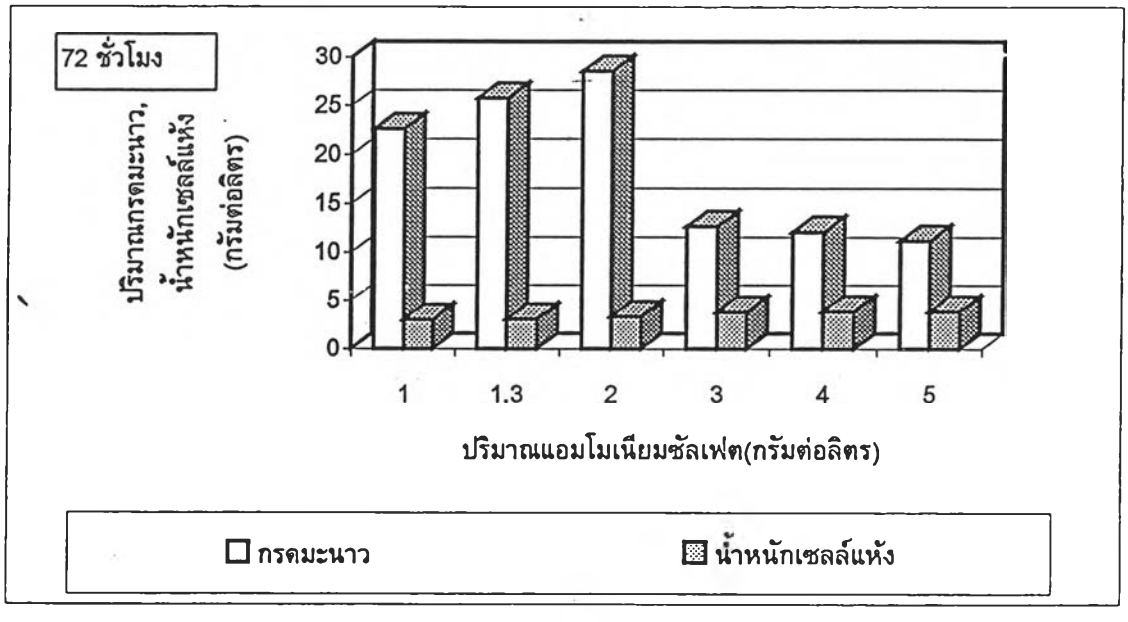

<u>รูปที่ 3-15</u> เปรียบเทียบปริมาณกรดมะนาวและน้ำหนักเซลล์แห้งที่หมักโดย *B.subtili* ATCC 21610เมื่อมีปริมาณแอมโมเนียมซัลเฟตตั้งแต่ 1.0-5.0 กรัมต่อลิตร ที่ 48 และ 72 ชั่วโมง

3.5.3 ผลของอุณหภูมิที่มีต่อการผลิตกรดมะนาว

จากการทดลองที่ผ่านมาใช้อุณหภูมิ 30 องศาเซลเซียสในการเลี้ยงเชื้อเพื่อผลิตกรดมะนาว ซึ่งเป็นอุณหภูมิที่ใช้โดยมากในการผลิตกรดมะนาวจากแบคทีเรีย (Oomori and Suzue, 1973) แต่ยังมีรายงานว่าสามารถผลิตกรดมะนาวด้วยแบคทีเรียได้ที่ 28 และ 37 องศาเซลเซียส (Sardinas and Conn, 1973; Suzuki *et al*, 1974) และจากรายงานการผลิตกรดมะนาวจากยีสต์นั้น อุณหภูมิมีผลต่อการผลิตกรดมะนาวมาก คือเมื่ออุณหภูมิที่ใช้ในการผลิตมากขึ้นการผลิตกรดมะนาวจะลดลง (Nakanishi *et al*, 1972; Furukawa *et al*, 1977) ดังนั้นในการทดลองนี้จึงทำการศึกษาถึงผลของอุณหภูมิต่อการผลิตกรดมะนาวโดย *B. subtilis* ATCC 21610 ทำการเลี้ยงเชื้อในอาหารสำหรับการผลิตกรดมะนาวโดยใช้ภาวะที่ได้จากข้อ 3.5.2 แปรผันอุณหภูมิที่ 28, 30, 33, 37 และ 40 องศาเซลเซียส เก็บผลที่ระยะเวลาการหมัก 48 และ 72 ชั่วโมง ผลการทดลองดังตารางที่ 3-16 และรูปที่ 3-16 พบว่าที่อุณหภูมิ 37 องศาเซลเซียส *B. subtilis* ATCC 21610 สามารถผลิตกรดมะนาวได้ดีที่สุด คือ 38.60 กรัมต่อลิตรที่ 72 ชั่วโมง

ดังนั้นในการทดลองต่อไปจึงเลือกใช้อุณหภูมิ 37 องศาเซลเซียสในการศึกษาภาวะที่เหมาะสมในการผลิตกรดมะนาวต่อไป

ตารางที่ 3-16 เปรียบเทียบค่าความเป็นกรด-ด่าง, น้ำหนักเซลล์แห้ง, ปริมาณกรดมะนาว และ น้ำตาลที่เหลือ ในช่วงระยะเวลา 48 และ 72 ชั่วโมงของการหมักเชื้อ *B.subtilis* ATCC 21610 ที่อุณหภูมิการหมักเป็น 28, 30, 33, 37 และ 40 องศาเซลเซียส ในอาหารที่มีน้ำตาลที่ได้จากแป้งมันสำปะหลังที่ผ่านการย่อยแล้วเป็นแหล่งคาร์บอน

ระยะเวลา (ชั่วโมง)	อุณหภูมิ (องศาเซลเซียส)	ค่าความเป็นกรด-ด่าง	น้ำหนักเซลล์แห้ง (กรัมต่อลิตร)	กรดมะนาวด้วยวิธีเพนทะโบรโมแอซีโทน (กรัมต่อลิตร)	กรดมะนาวด้วยวิธี HPLC (กรัมต่อลิตร)	กลูโคสที่เหลือ (กรัมต่อลิตร)	ผลผลิตกรดมะนาว (ร้อยละ)
48	28	7.0	3.27	23.48	-	30.18	41.73
	30	7.0	3.28	25.53	-	30.06	45.54
	33	7.0	3.65	30.16	-	27.56	47.40
	37	7.0	3.86	35.55	-	23.26	56.96
	40	7.0	3.73	31.76	-	24.37	51.26
72	28	7.0	3.32	26.64	27.56	22.88	41.91
	30	7.0	3.34	28.97	30.25	22.73	45.01
	33	7.0	3.76	33.34	34.93	21.05	51.09
	37	7.0	3.96	38.60	40.20	19.11	57.49
	40	7.0	3.92	33.23	33.68	21.72	50.90

หมายเหตุ "-" หมายถึงไม่มีผล เนื่องจากผลการตรวจวิเคราะห์ปริมาณกรดมะนาวโดยวิธี HPLC เป็นการตรวจซ้ำ จึงไม่ได้ทำการวิเคราะห์ปริมาณกรดมะนาวในทุกช่วงเวลา

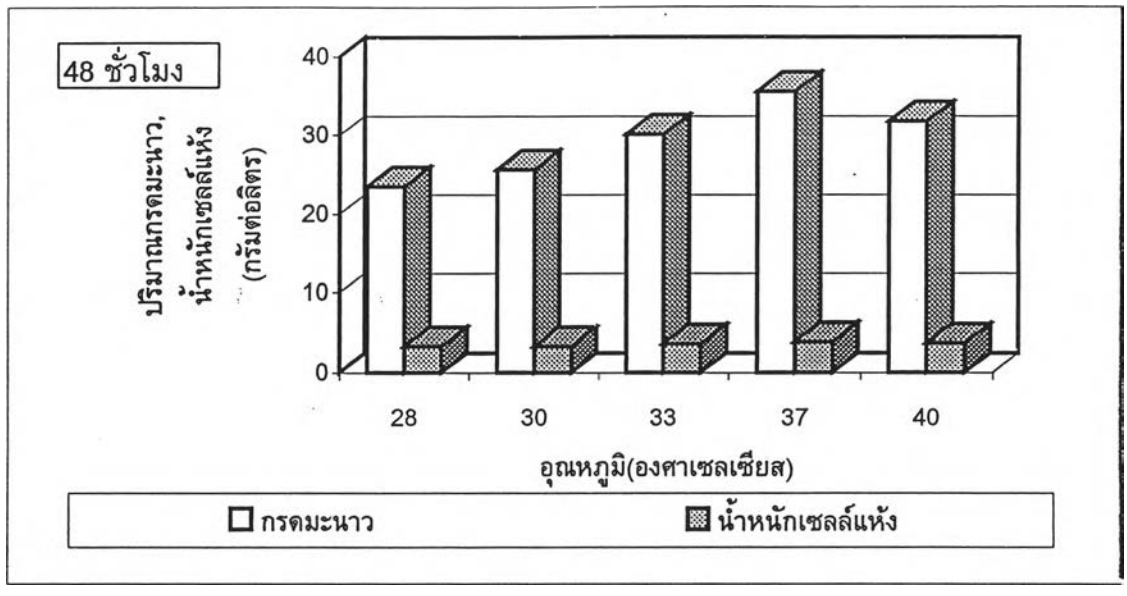

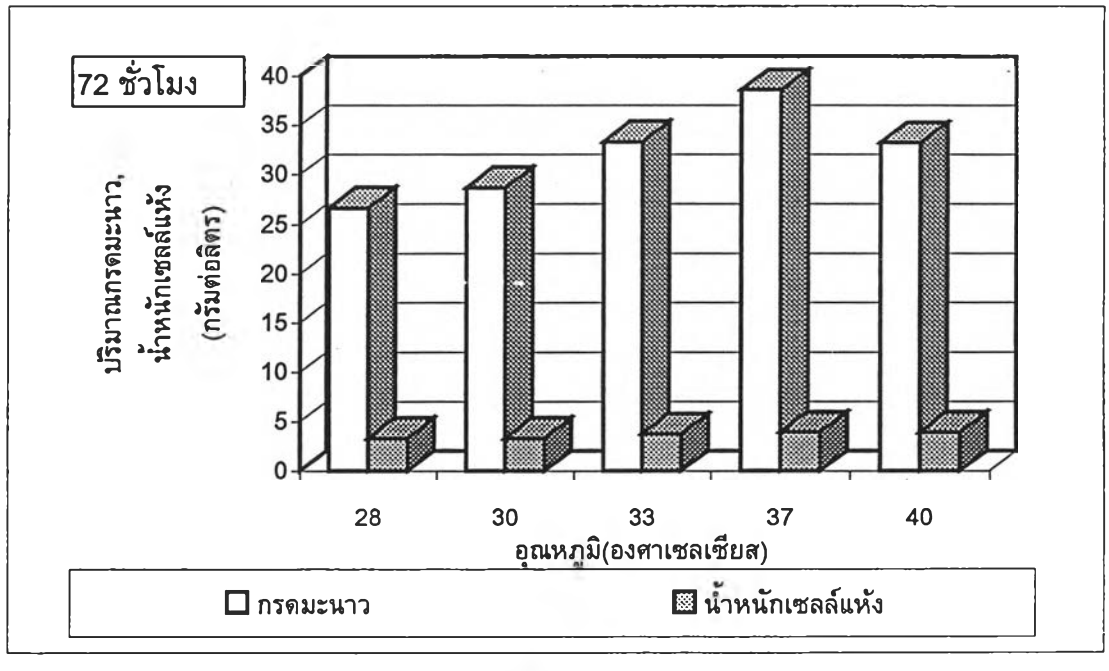

รูปที่ 3-16 เปรียบเทียบปริมาณกรดมะนาว และน้ำหนักเซลล์แห้ง ของการหมักเชื้อ *B. subtilis* ATCC 21610 ที่อุณหภูมิการหมักเป็น 28,30,33,37 และ 40 องศาเซลเซียส ในอาหารที่มีแป้งมันสำปะหลังที่ผ่านการย่อยแล้วเป็นแหล่งคาร์บอนที่ 48 และ 72 ชั่วโมง

3.5.4 ผลของความเข้มข้นน้ำตาลต่อการผลิตกรดมะนาว

จากผลการทดลองครั้งที่ 3.5.3 อุณหภูมิในการผลิตกรดมะนาวที่ดีที่สุดคือ 37 องศาเซลเซียส ในการทดลองนี้จะศึกษาถึงผลของความเข้มข้นน้ำตาลที่มีต่อการผลิตกรดมะนาวโดยเชื้อ *B. subtilis* ATCC 21610 จากการทดลองที่ผ่านมา ใช้ความเข้มข้นของน้ำตาลกลูโคส 100 กรัมต่อลิตร แล้วพบว่ามีน้ำตาลเหลือหลังการหมักอยู่มาก ดังนั้นในการทดลองนี้จึงทำการแปรผันความเข้มข้นของน้ำตาลกลูโคส (แป้งมันสำปะหลังที่ผ่านการย่อยแล้ว) เป็น 75 และ 100 กรัมต่อลิตร (ภาคผนวก ก 2.5) ผลการทดลองแสดงดังตารางที่ 3-17 และรูปที่ 3-17 พบว่าปริมาณน้ำตาลที่เพิ่มขึ้น จะทำให้น้ำหนักเซลล์แห้งมากขึ้น และปริมาณกรดมะนาวเพิ่มขึ้นด้วย โดยที่ความเข้มข้นของน้ำตาลกลูโคส 100 กรัมต่อลิตร ซึ่งเป็นความเข้มข้นเดิมที่ใช้ ให้ผลการผลิตกรดมะนาวดีกว่าที่ระดับ 75 กรัมต่อลิตร โดยผลการผลิตกรดมะนาวเป็น 36.27 กรัมต่อลิตร ที่ 72 ชั่วโมงที่อุณหภูมิ 37 องศาเซลเซียส คิดเป็นร้อยละการผลิตกรดมะนาว 54.88 ดังนั้นในการทดลองต่อไป จึงใช้ความเข้มข้นน้ำตาลกลูโคสที่ได้จากแป้งมันสำปะหลังที่ผ่านการย่อยแล้วที่ 100 กรัมต่อลิตร เลี้ยงแบคทีเรียเพื่อศึกษาภาวะที่เหมาะสมในการผลิตกรดมะนาวต่อไป

ตารางที่ 3-17 เปรียบเทียบค่าความเป็นกรด-ด่าง, น้ำหนักเซลล์แห้ง, ปริมาณกรดมะนาว และ น้ำตาลที่เหลือ ในช่วงระยะเวลา 48 และ 72 ชั่วโมง ของการหมักเชื้อ *B.subtilis* ATCC 21610 เมื่อมีความเข้มข้นน้ำตาลกลูโคสจากแป้งมันสำปะหลังที่ผ่านการย่อยแล้วเริ่มต้นในการผลิตเป็น 75 และ 100 กรัมต่อลิตรที่อุณหภูมิ 37 องศาเซลเซียส

เวลา (ชั่วโมง)	ความเข้มข้นกลูโคส (กรัมต่อลิตร)	ค่าความเป็นกรด-ด่าง	น้ำหนักเซลล์แห้ง (กรัมต่อลิตร)	กรดมะนาวด้วยวิธีเพนทะโบรโมแอซีโทน (กรัมต่อลิตร)	กรดมะนาวด้วยวิธี HPLC (กรัมต่อลิตร)	กลูโคสที่เหลือ (กรัมต่อลิตร)	ผลผลิตกรดมะนาว (ร้อยละ)
48	75	7.0	3.75	20.97	-	11.46	33.85
	100	7.0	3.83	33.04	-	23.67	52.46
72	75	7.0	3.82	23.43	24.93	10.41	37.25
	100	7.0	3.98	36.27	35.47	20.53	54.88

หมายเหตุ "-" หมายถึงไม่มีผล เนื่องจากผลการตรวจวิเคราะห์ปริมาณกรดมะนาวโดยวิธี HPLC เป็นการตรวจซ้ำ จึงไม่ได้ทำการวิเคราะห์ปริมาณกรดมะนาวในทุกช่วงเวลา

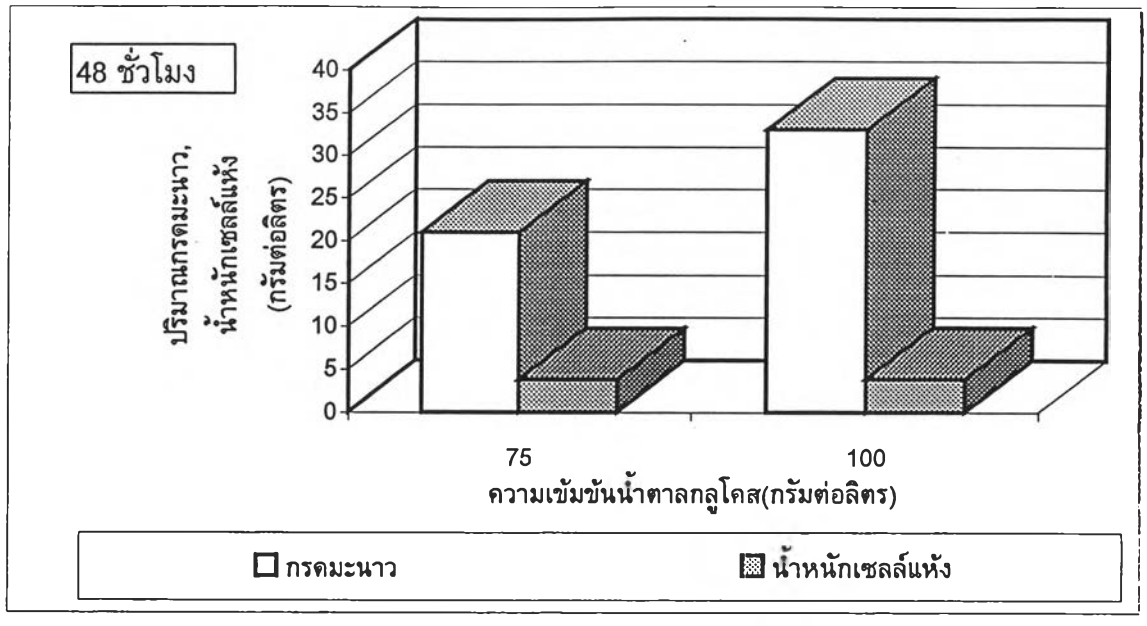

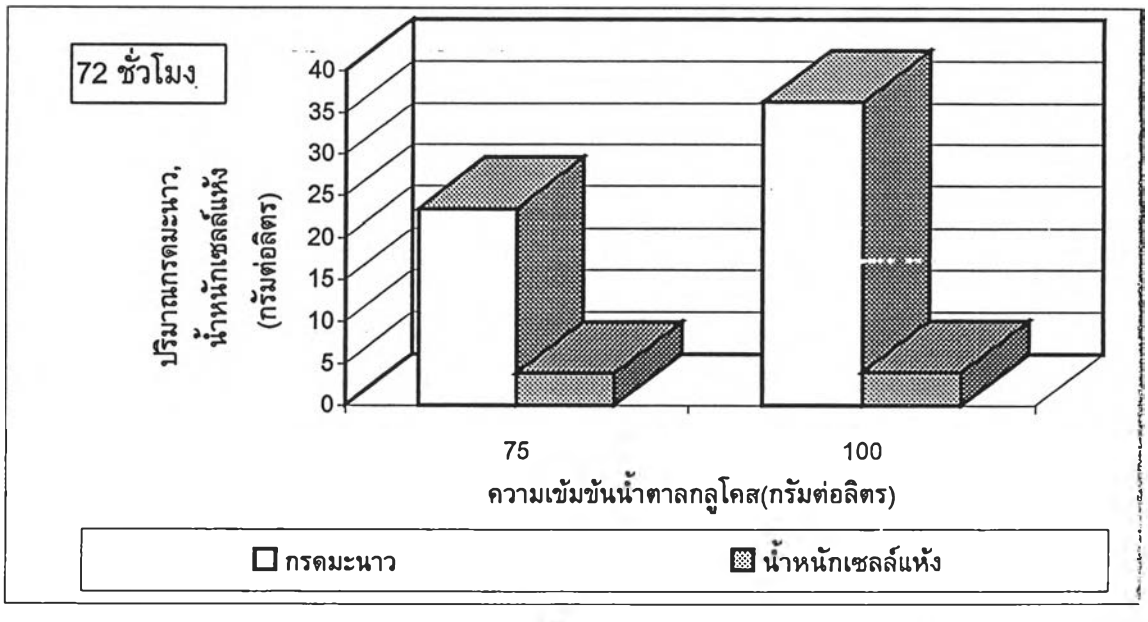

รูปที่ 3-17 เปรียบเทียบปริมาณกรดมะนาว และน้ำหนักเซลล์แห้งของการหมักเชื้อ *B. subtilis* ATCC 21610 เมื่อมีความเข้มข้นน้ำตาลกลูโคสจากแป้งมันสำปะหลังที่ผ่านการย่อยแล้วเริ่มต้นในการผลิตเป็น 75 และ 100 กรัมต่อลิตรที่ 37 องศาเซลเซียส ที่ 48 และ 72 ชั่วโมง

3.5.5 ผลของแมกนีเซียมซัลเฟตเฮปตาไฮเดรตที่มีต่อการผลิตกรดมะนาว

แมกนีเซียมเป็นธาตุที่เป็นโคแฟกเตอร์ของเอนไซม์หลายชนิดที่สำคัญคือเอนไซม์จำพวก ไคเนส Shimisu และคณะ (1970)ได้รายงานว่าแมกนีเซียมเป็นสารที่จำเป็นสำหรับการผลิตกรดมะนาว (อ้างถึงใน Abou-Zeid and Ashy, 1984) แมกนีเซียมซัลเฟตเฮปตาไฮเดรต ($MgSO_4.7H_2O$) ที่ใช้ในอาหารเลี้ยงเชื้อเพื่อการผลิตกรดมะนาวในการวิจัยนี้ใช้ที่ปริมาณ 0.25 กรัมต่อลิตร แต่เท่าที่มีรายงานการผลิตกรดมะนาวโดยแบคทีเรียใช้ปริมาณแมกนีเซียมซัลเฟตที่ 0.20-1.00 กรัมต่อลิตร (Sadinas and Conn 1973; Suzuki *et al*, 1974; Oomori and Suzue, 1973; Kimura and Nakanishi, 1975) ดังนั้นในการทดลองนี้จึงศึกษาเพื่อหาปริมาณแมกนีเซียมซัลเฟตเฮปตาไฮเดรตเริ่มต้นที่เหมาะสม โดยเลี้ยงเชื้อ *B. subtilis* ATCC 21610 ในอาหารสำหรับการผลิตกรดมะนาว (ภาคผนวก ก 2.6) โดยใช้ภาวะที่ได้ในข้อ 3.5.4 แปรผันปริมาณแมกนีเซียมซัลเฟตเฮปตาไฮเดรตเริ่มต้นเท่ากับ 0, 0.25, 0.5 และ 1 กรัมต่อลิตร เก็บตัวอย่างที่ 48 และ 72 ชั่วโมงของการหมัก ผลการทดลองแสดงในตารางที่ 3-18 และรูปที่ 3-18 จากผลการทดลองพบว่า *B. subtilis* ATCC 21610 สามารถผลิตกรดมะนาวได้สูงสุด 36.95 กรัมต่อลิตรเมื่อเลี้ยงในอาหารที่มีปริมาณแมกนีเซียมซัลเฟตเฮปตาไฮเดรตเริ่มต้นเท่ากับ 0.25 กรัมต่อลิตร ในระยะเวลาการหมัก 72 ชั่วโมง แต่เนื่องจากปริมาณแมกนีเซียมซัลเฟตเฮปตาไฮเดรตที่ 0.25 กรัมต่อลิตรนั้นเป็นปริมาณที่ใช้ต่ำที่สุดที่ให้ผลการผลิตดีที่สุด ดังนั้นจึงทำการทดลองแปรปริมาณแมกนีเซียมซัลเฟตเฮปตาไฮเดรตอีกครั้ง โดยแปรที่ 0.1, 0.15, 0.2, 0.25 และ 0.3 กรัมต่อลิตร ผลการทดลองแสดงดังตารางที่ 3-19 และ รูปที่ 3-19 พบว่าปริมาณแมกนีเซียมซัลเฟตเฮปตาไฮเดรตเพิ่มขึ้น น้ำหนักเซลล์แห้งและกรดมะนาวเพิ่มขึ้น แต่จะลดลงเมื่อปริมาณแมกนีเซียมซัลเฟตเฮปตาไฮเดรตมากกว่า 0.25 กรัมต่อลิตร ดังนั้นจึงเลือกใช้แมกนีเซียมซัลเฟตเฮปตาไฮเดรตเริ่มต้น 0.25 กรัมต่อลิตรในการทดลองเพื่อหาภาวะที่เหมาะสมในการผลิตกรดมะนาวต่อไป

ตารางที่ 3-18 เปรียบเทียบค่าความเป็นกรด-ด่าง, น้ำหนักเซลล์แห้ง, ปริมาณกรดมะนาว และ น้ำตาลที่เหลือ ในช่วงระยะเวลา 48 และ 72 ชั่วโมง ของการหมักเชื้อ *B.subtilis* ATCC 21610 เมื่อมีปริมาณแมกนีเซียมซัลเฟตเฮปตาไฮเดรต ($MgSO_4.7H_2O$) ในอาหาร 0.00-1.00 กรัมต่อลิตร ที่อุณหภูมิ 37 องศาเซลเซียส ในอาหารที่มีแป้งมันสำปะหลังที่ผ่านการย่อยแล้วเป็นแหล่งคาร์บอน

ระยะเวลา (ชั่วโมง)	ปริมาณ $MgSO_4.7H_2O$ (กรัมต่อลิตร)	ค่าความเป็นกรด-ด่าง	น้ำหนักเซลล์แห้ง (กรัมต่อลิตร)	กรดมะนาว (กรัมต่อลิตร)	กลูโคสที่เหลือ (กรัมต่อลิตร)	ผลผลิตกรดมะนาว (ร้อยละ)
48	0	7.0	3.59	20.46	23.86	32.08
	0.25	7.0	3.90	34.13	23.70	53.75
	0.50	7.0	3.99	20.79	23.81	32.58
	1.00	7.0	4.26	8.18	23.65	12.46
72	0	7.0	3.69	21.62	21.81	32.86
	0.25	7.0	4.08	36.95	20.60	55.50
	0.50	7.0	4.15	24.18	21.70	36.75
	1.00	7.0	4.33	12.55	21.60	18.79

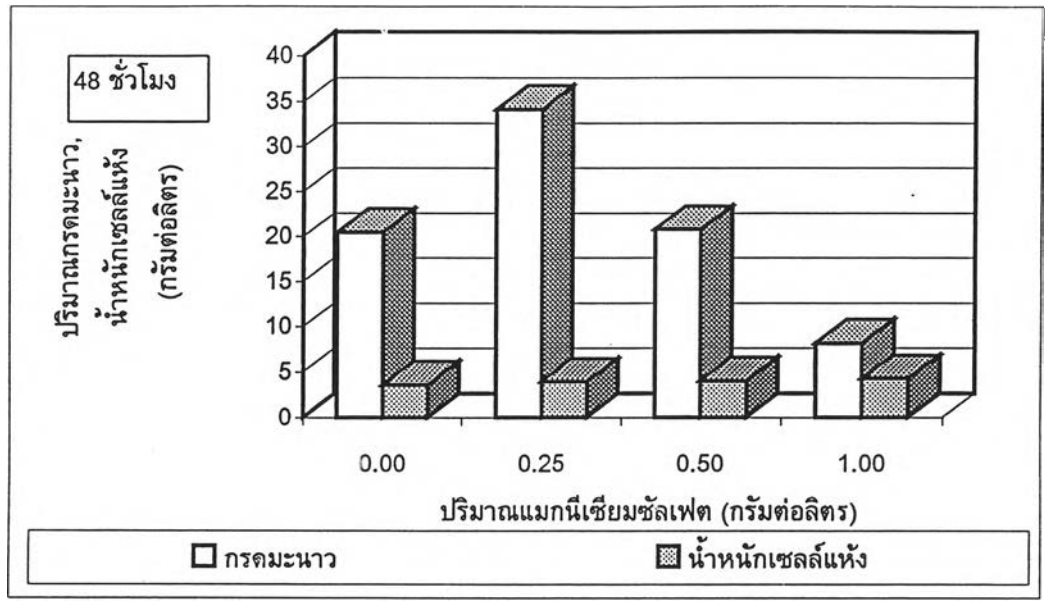

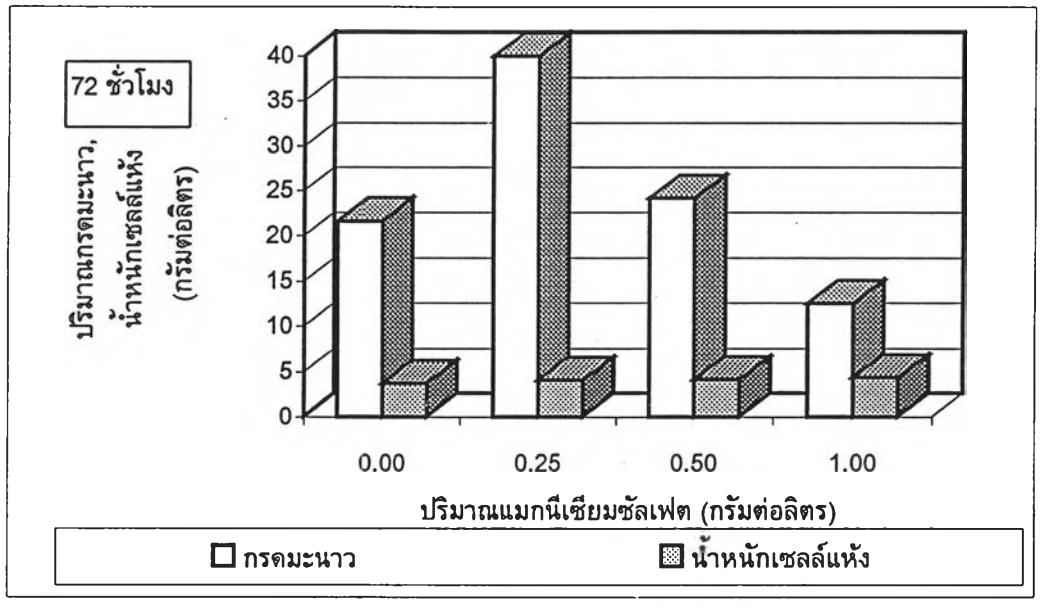

รูปที่ 3-18 เปรียบเทียบปริมาณกรดมะนาวและน้ำหนักเซลล์แห้งที่หมักโดย *B.subtilis* ATCC 21610 เมื่อมีปริมาณแมกนีเซียมซัลเฟตในอาหาร 0.00-1.00 กรัมต่อลิตร ที่อุณหภูมิ 37 องศาเซลเซียส ในอาหารที่มีแป้งที่ผ่านการย่อยแล้วเป็นแหล่งคาร์บอน ที่ 48 และ 72 ชั่วโมง

ตารางที่ 3-19 เปรียบเทียบค่าความเป็นกรด-ด่าง, น้ำหนักเซลล์แห้ง, ปริมาณกรดมะนาว และ น้ำตาลที่เหลือ ในช่วงระยะเวลา 48 และ 72 ชั่วโมงของการหมักเชื้อ *B.subtilis* ATCC 21610 เมื่อมีปริมาณแมกนีเซียมซัลเฟตเฮปตาไฮเดรด ($MgSO_4.7H_2O$) ในอาหาร 0.10-0.30 กรัมต่อลิตร ที่อุณหภูมิ 37 องศาเซลเซียส ในอาหารที่มีแป้งมันสำปะหลังที่ผ่านการย่อยแล้วเป็นแหล่งคาร์บอน

ระยะเวลา (ชั่วโมง)	ปริมาณ $MgSO_4.7H_2O$ (กรดมะนาว)	ค่าความเป็นกรด-ด่าง	น้ำหนักเซลล์แห้ง (กรัมต่อลิตร)	กรดมะนาวด้วยวิธีเพนทะโบรโมแอซีโทน (กรัมต่อลิตร)	กรดมะนาวด้วยวิธี HPLC (กรัมต่อลิตร)	กลูโคสที่เหลือ (กรัมต่อลิตร)	ผลผลิตกรดมะนาว (ร้อยละ)
48	0.10	7.0	3.30	26.60	-	24.31	42.59
	0.15	7.0	3.58	31.72	-	23.90	50.56
	0.20	7.0	3.84	33.78	-	23.64	53.65
	0.25	7.0	3.91	35.48	-	23.95	53.44
	0.30	7.0	4.01	33.95	-	22.58	53.02
72	0.10	7.0	3.47	28.74	27.56	22.45	44.71
	0.15	7.0	3.63	33.20	33.68	21.99	55.43
	0.20	7.0	3.85	35.58	36.37	22.53	55.55
	0.25	7.0	4.08	37.55	36.73	20.08	56.99
	0.30	7.0	4.12	35.09	36.38	20.64	53.19

หมายเหตุ "-" หมายถึงไม่มีผล เนื่องจากผลการตรวจวิเคราะห์ปริมาณกรดมะนาวโดยวิธี HPLC เป็นการตรวจซ้ำ จึงไม่ได้ทำการวิเคราะห์ปริมาณกรดมะนาวในทุกช่วงเวลา

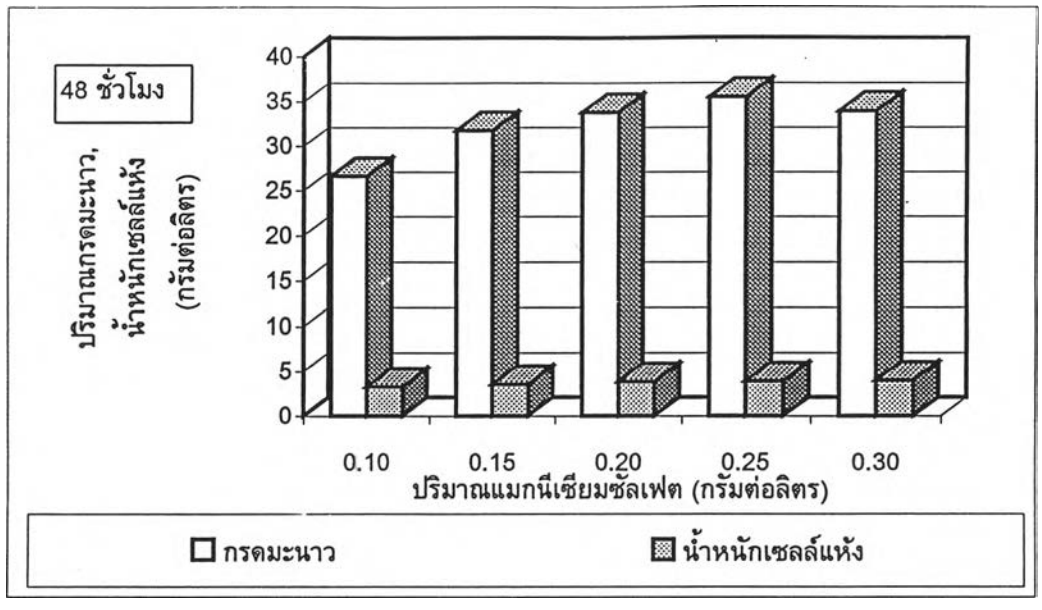

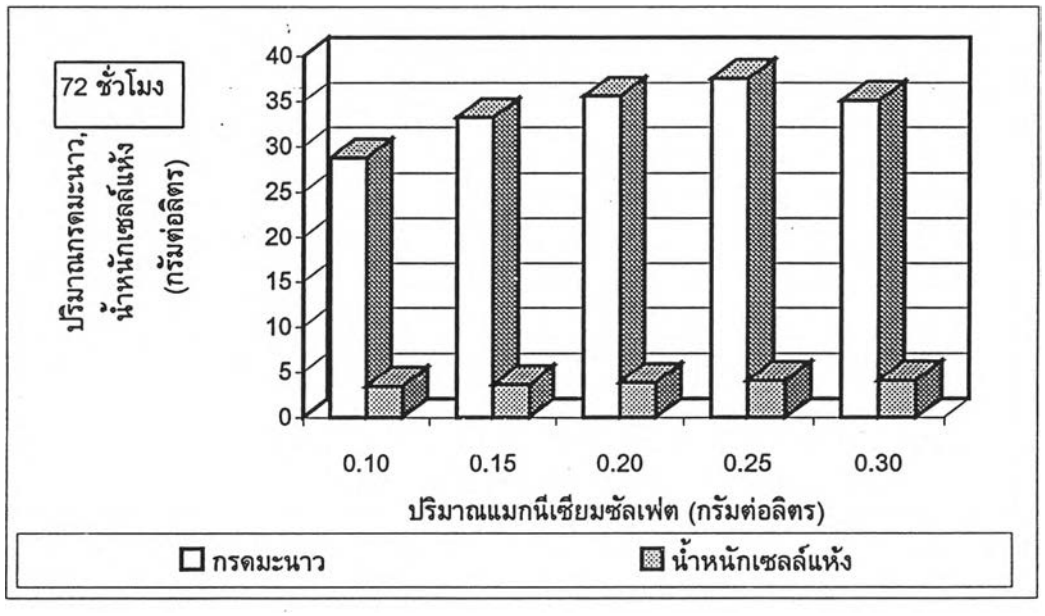

รูปที่ 3-19 เปรียบเทียบปริมาณกรดมะนาวและน้ำหนักเซลล์แห้งที่หมักโดย *B.subtilis* ATCC 21610 เมื่อมีปริมาณแมกนีเซียมซัลเฟตในอาหาร 0.10-0.30 กรัมต่อลิตร ที่อุณหภูมิ 37 องศาเซลเซียส ในอาหารที่มีแป้งที่ผ่านการย่อยแล้วเป็นแหล่งคาร์บอน ที่ 48 และ 72 ชั่วโมง

3.5.6 ปริมาณโพแทสเซียมไดไฮโดรเจนฟอสเฟตที่เหมาะสม

ฟอสฟอรัสเป็นสารที่จำเป็นต่อการเจริญและการผลิตกรดมะนาวโดยแบคทีเรีย เนื่องจาก ฟอสเฟตเป็นปัจจัยที่จำเป็นต่อกระบวนการเมแทบอลิซึมเพื่อให้ได้พลังงาน ในการทดลองนี้ได้แปรผันปริมาณโพแทสเซียมไดไฮโดรเจนฟอสเฟต (KH_2PO_4) โดยเลี้ยงเชื้อ *B. subtilis* ATCC 21610 ในอาหารสำหรับการผลิตกรดมะนาว (ภาคผนวก ก 2.7) โดยใช้ภาวะที่ได้ในข้อ 3.5.5 แปรผันปริมาณโพแทสเซียมไดไฮโดรเจนฟอสเฟตเริ่มต้นในอาหารสำหรับการผลิตกรดมะนาวเป็น 0, 0.1, 0.2, 0.3, 0.37 (ปริมาณที่ใช้อยู่เดิม) และ 0.4 กรัมต่อลิตร เก็บตัวอย่างที่ 48 และ 72 ชั่วโมง

ผลการทดลองแสดงดังตารางที่ 3-20 และรูปที่ 3-20 จากผลการทดลองพบว่าปริมาณ โพแทสเซียมไดไฮโดรเจนฟอสเฟต ในอาหารเลี้ยงเชื้อ มีผลต่อการผลิตกรดมะนาวโดยเชื้อ *B. subtilis* ATCC 21610 โดยการผลิตกรดมะนาวจะเพิ่มขึ้นเมื่อปริมาณโพแทสเซียมไดไฮโดรเจนฟอสเฟตเพิ่มขึ้น แต่จะลดลงเมื่อปริมาณโพแทสเซียมไดไฮโดรเจนฟอสเฟตมากเกิน 0.3 กรัมต่อลิตร ที่ 72 ชั่วโมงเชื้อสามารถผลิตกรดมะนาวได้ในอาหารที่มีโพแทสเซียมไดไฮโดรเจนฟอสเฟตเริ่มต้นที่ 0.3 กรัมต่อลิตร เป็น 45.35 กรัมต่อลิตร คิดเป็นผลผลิตกรดมะนาวร้อยละ 62.84 จะเห็นว่าปริมาณโพแทสเซียมไดไฮโดรเจนฟอสเฟตมีผลต่อการผลิตกรดมะนาวโดย *B. subtilis* ATCC 21610 มาก และปริมาณน้ำตาลที่เหลือหลังการหมักลดลงด้วย แสดงว่าเชื้อมีการใช้น้ำตาลเพื่อการผลิตกรดมะนาวได้ดีขึ้น จึงเลือกใช้ปริมาณโพแทสเซียมไดไฮโดรเจนฟอสเฟตเริ่มต้นที่ 0.3 กรัมต่อลิตร สำหรับเป็นแหล่งของฟอสเฟตในการศึกษาหาภาวะที่เหมาะสมสำหรับการผลิตกรดมะนาวต่อไป

ตารางที่ 3-20 เปรียบเทียบค่าความเป็นกรด-ด่าง, น้ำหนักเซลล์แห้ง, ปริมาณกรดมะนาว และ น้ำตาลที่เหลือ ในช่วงระยะเวลา 48 และ 72 ชั่วโมงของการหมักเชื้อ *B.subtilis* ATCC 21610 เมื่อมีปริมาณโพแทสเซียมไดไฮโดรเจนฟอสเฟต (KH_2PO_4) ในอาหารเริ่มต้น 0.00-0.40 กรัมต่อลิตร ที่อุณหภูมิ 37 องศาเซลเซียส ในอาหารที่มีแป้งมันสำปะหลังที่ผ่านการย่อยแล้วเป็นแหล่งคาร์บอน

ระยะเวลา (ชั่วโมง)	ปริมาณ KH_2PO_4 (กรัมต่อลิตร)	ค่าความเป็นกรด-ด่าง	น้ำหนักเซลล์แห้ง (กรัมต่อลิตร)	กรดมะนาวด้วยวิธีเพนทะโบรโมแอซีโทน (กรัมต่อลิตร)	กรดมะนาวด้วยวิธี HPLC (กรัมต่อลิตร)	กลูโคสที่เหลือ (กรัมต่อลิตร)	ผลผลิตกรดมะนาว (ร้อยละ)
48	0	7.0	3.66	31.39	-	29.00	53.75
	0.1	7.0	3.88	34.65	-	25.92	56.38
	0.2	7.0	4.12	37.89	-	21.71	57.72
	0.3	7.0	4.12	42.13	-	17.56	60.38
	0.37	7.0	4.07	35.34	-	23.22	55.08
	0.4	7.0	4.16	33.83	-	24.04	53.39
72	0	7.0	3.68	32.79	33.68	27.46	54.71
	0.1	7.0	3.98	36.25	38.85	23.28	56.36
	0.2	7.0	4.14	40.76	41.36	19.93	60.47
	0.3	7.0	4.19	45.35	46.57	15.15	62.84
	0.37	7.0	4.12	37.95	35.46	20.59	56.83
	0.4	7.0	4.19	34.98	34.72	21.08	52.73

หมายเหตุ "-" หมายถึงไม่มีผล เนื่องจากผลการตรวจวิเคราะห์ปริมาณกรดมะนาวโดยวิธี HPLC เป็นการตรวจซ้ำ จึงไม่ได้ทำการวิเคราะห์ปริมาณกรดมะนาวในทุกช่วงเวลา

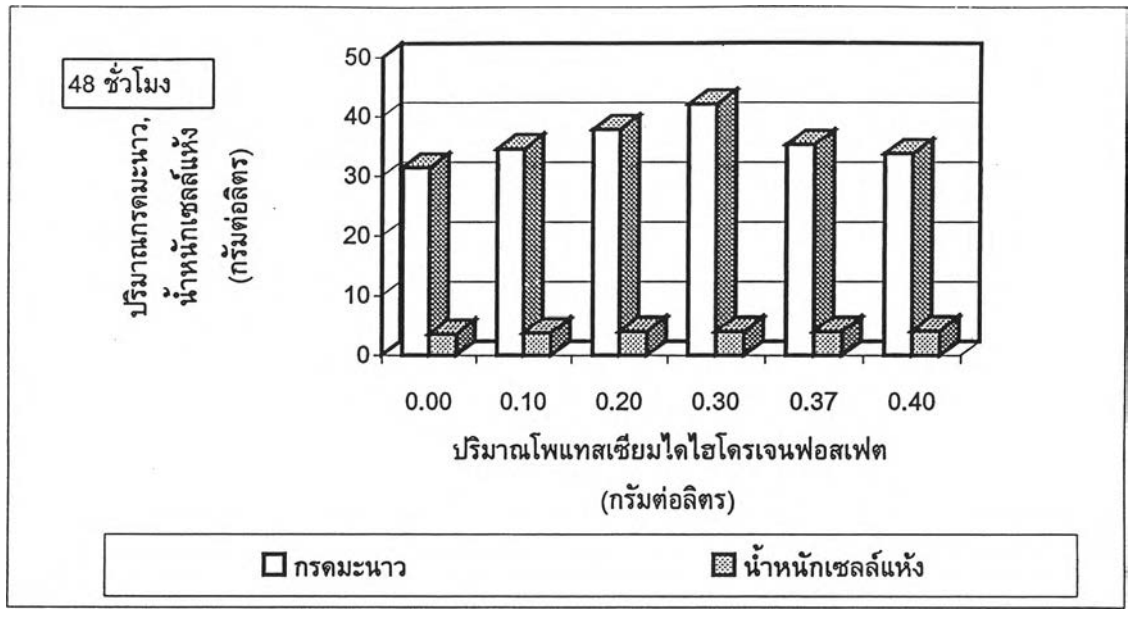

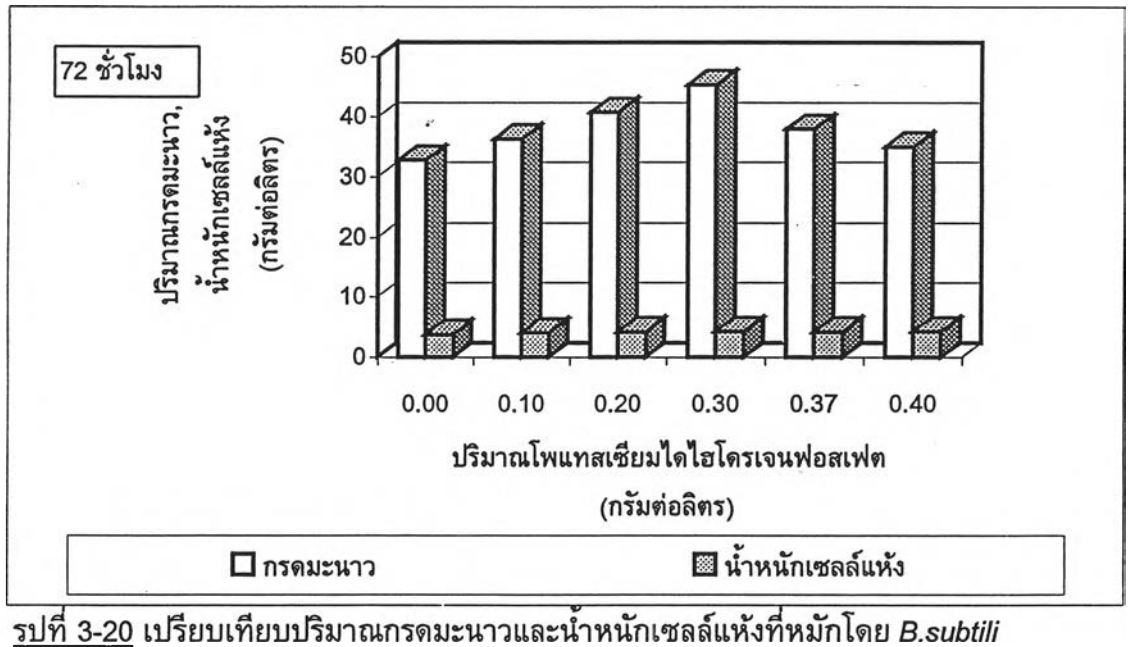

รูปที่ 3-20 เปรียบเทียบปริมาณกรดมะนาวและน้ำหนักเซลล์แห้งที่หมักโดย *B.subtili* ATCC 21610 เมื่อมีปริมาณโพแทสเซียมไดไฮโดรเจนฟอสเฟตเริ่มต้นในอาหาร ตั้งแต่ 0.0-0.4กรัมต่อลิตร ที่ 37 องศาเซลเซียส ในอาหารที่มีแป้งมันสำปะหลังที่ผ่านการย่อยแล้วเป็นแหล่งคาร์บอน ที่48 และ 72 ชั่วโมง

3.5.7 ผลของเฟร์ริกคลอไรด์ที่มีต่อการผลิตกรดมะนาว

เหล็กเป็นสารจำเป็นสำหรับการทำงานของเอนไซม์อะโคนิเทส มีรายงานของการผลิตกรดมะนาวโดยยีสต์ว่าเหล็กในอาหารเลี้ยงเชื้อจะกระตุ้นการทำงานของเอนไซม์อะโคนิเทส เปลี่ยนกรดมะนาวเป็นกรดไอโซซิทริก ดังนั้นหากมีเหล็กจะทำให้กรดมะนาวลดลง แต่จะมีไอโซซิทริกเพิ่มขึ้น (Kamzolova *et al*, 1996) ในอาหารเลี้ยงเชื้อสูตรที่ใช้ในงานวิจัยนี้มีเหล็กเป็นองค์ประกอบอยู่โดยอยู่ในรูปของเฟร์ริกคลอไรด์ในการทดลองนี้ต้องการศึกษาปริมาณเหล็กที่มีผลต่อการผลิตกรดมะนาว โดยเลี้ยงเชื้อ *B. subtilis* ATCC 21610 ในอาหารสำหรับผลิตกรดมะนาว (ภาคผนวก ก 2.8) ใช้ภาวะที่ได้ในข้อ 3.5.6 แปรผันปริมาณเฟร์ริกคลอไรด์เป็น 0, 0.01, 0.02 (ปริมาณที่ใช้อยู่เดิม), 0.03 และ 0.04 กรัมต่อลิตร เก็บตัวอย่างที่ 48 และ 72 ชั่วโมง ผลการทดลองแสดงในตารางที่ 3-21 และรูปที่ 3-21 จากผลการทดลองพบว่าเชื้อ *B. subtilis* ATCC 21610 ผลิตกรดมะนาวได้เพิ่มขึ้นเมื่อปริมาณเฟร์ริกคลอไรด์เพิ่มขึ้นจนถึง 0.02 กรัมต่อลิตร แต่เมื่อปริมาณเฟร์ริกคลอไรด์มากกว่า 0.02 กรัมต่อลิตร การผลิตกรดมะนาวลดลง ส่วนปริมาณกรดไอโซซิทริก จากการตรวจวิเคราะห์ผลด้วยวิธีไฮเพอร์ฟอร์แมนซ์ลิควิดโครมาโทกราฟี พบว่าในการหมักเพื่อผลิตกรดมะนาวโดย *B. subtilis* ATCC 21610 ไม่มีการสะสมไอโซซิทริกเกิดขึ้น (ภาคผนวก จ) แสดงว่าปริมาณเฟร์ริกคลอไรด์ ที่มีในอาหารไม่มีผลทำให้มีการสะสมกรดไอโซซิทริกเกิดขึ้น ดังนั้นจึงเลือกปริมาณเฟร์ริกคลอไรด์เริ่มต้นที่ 0.02 กรัมต่อลิตรในการทดลองเพื่อหาภาวะที่เหมาะสมในการผลิตกรดมะนาวต่อไป

3.5.8 ผลของแคลเซียมคลอไรด์ต่อการผลิตกรดมะนาว

แคลเซียมคลอไรด์เป็นองค์ประกอบอีกตัวหนึ่งที่มีในอาหาร BM ดังนั้นจึงศึกษาผลของแคลเซียมคลอไรด์ไดไฮเดรตที่มีต่อการผลิตกรดมะนาวของ *B.subtilis* ATCC 21610 โดยเลี้ยงเชื้อในอาหารสำหรับผลิตกรดมะนาว (ภาคผนวก ก 2.9) ใช้ภาวะที่ได้จากข้อ 3.5.7 แปรผันปริมาณแคลเซียมคลอไรด์ไดไฮเดรตเป็น 0, 0.03, 0.05, 0.07 (ปริมาณที่ใช้อยู่เดิม), 0.09 และ 0.11 กรัมต่อลิตร เก็บตัวอย่างที่ระยะเวลาการหมัก 48 และ 72 ชั่วโมง ผลการทดลองดังตารางที่ 3-22 และ รูปที่ 3-22 จากผลการทดลองพบว่าเชื้อ *B. subtilis* ATCC 21610 สามารถผลิตกรดมะนาวได้สูงสุด 45.28 กรัมต่อลิตรในอาหารที่มีแคลเซียมคลอไรด์ไดไฮเดรต 0.07 กรัมต่อลิตร จึงเลือกปริมาณแคลเซียมคลอไรด์ไดไฮเดรตเริ่มต้นที่ 0.07 กรัมต่อลิตร ในการทดลองเพื่อหาภาวะที่เหมาะสมในการผลิตกรดมะนาวต่อไป

ตารางที่ 3-21 เปรียบเทียบค่าความเป็นกรด-ด่าง, น้ำหนักเซลล์แห้ง, ปริมาณกรดมะนาว และ น้ำตาลที่เหลือ ในช่วงระยะเวลา 48 และ 72 ชั่วโมงของการหมักเชื้อ *B.subtilis* ATCC 21610 เมื่อในอาหารมีเฟร์ริกคลอไรด์($FeCl_3$)ในปริมาณ 0.00-0.04 กรัมต่อลิตร ที่อุณหภูมิ 37 องศาเซลเซียส ในอาหารที่มีแป้งมันสำปะหลังที่ผ่านการย่อยแล้วเป็นแหล่งคาร์บอน

ระยะเวลา (ชั่วโมง)	ปริมาณ $FeCl_3$ (กรัมต่อลิตร)	ค่าความเป็นกรด-ด่าง	น้ำหนักเซลล์แห้ง (กรัมต่อลิตร)	กรดมะนาวด้วยวิธีเพนทะโบรโมแอซีโทน (กรัมต่อลิตร)	กรดมะนาวด้วยวิธี HPLC (กรัมต่อลิตร)	กลูโคสที่เหลือ (กรัมต่อลิตร)	ผลผลิตกรดมะนาว (ร้อยละ)
48	0	7.0	3.95	34.55	35.47	24.28	54.80
	0.01	7.0	4.07	39.39	40.41	19.71	58.28
	0.02	7.0	4.14	42.51	42.13	17.05	60.54
	0.03	7.0	4.02	36.41	34.94	23.22	56.81
	0.04	7.0	4.03	35.90	32.75	25.26	57.87
72	0	7.0	4.06	35.99	36.73	22.74	55.73
	0.01	7.0	4.12	41.56	43.44	18.00	59.99
	0.02	7.0	4.17	45.50	48.80	15.96	63.83
	0.03	7.0	4.06	37.44	38.57	21.33	50.75
	0.04	7.0	4.07	37.01	37.98	23.35	57.88

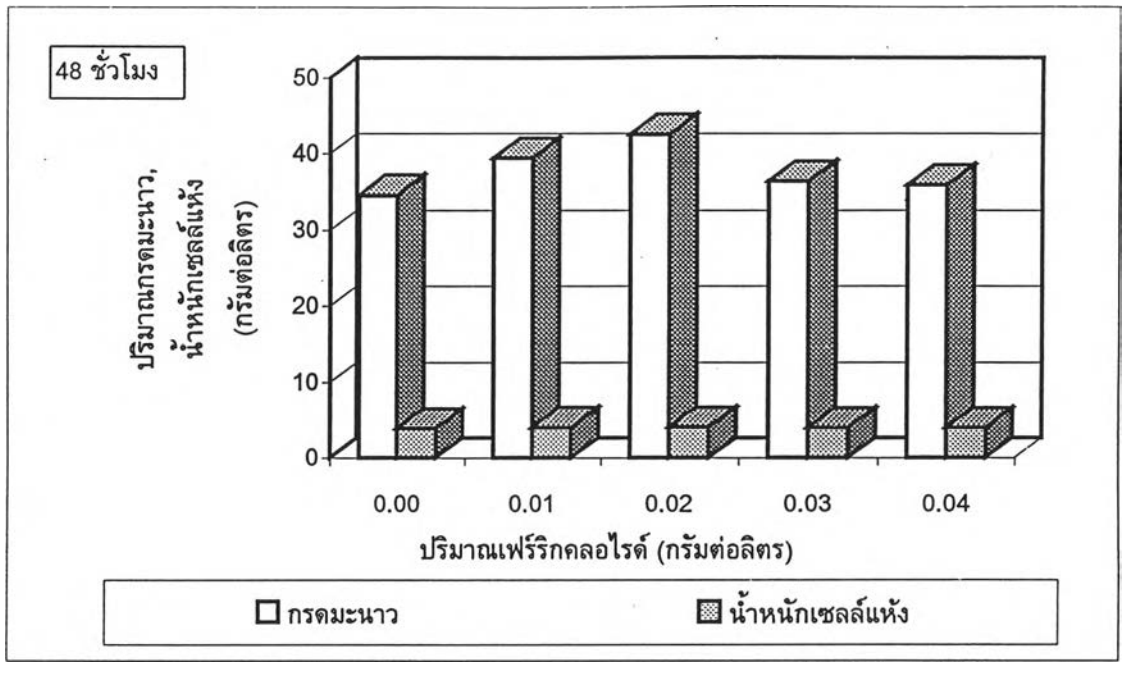

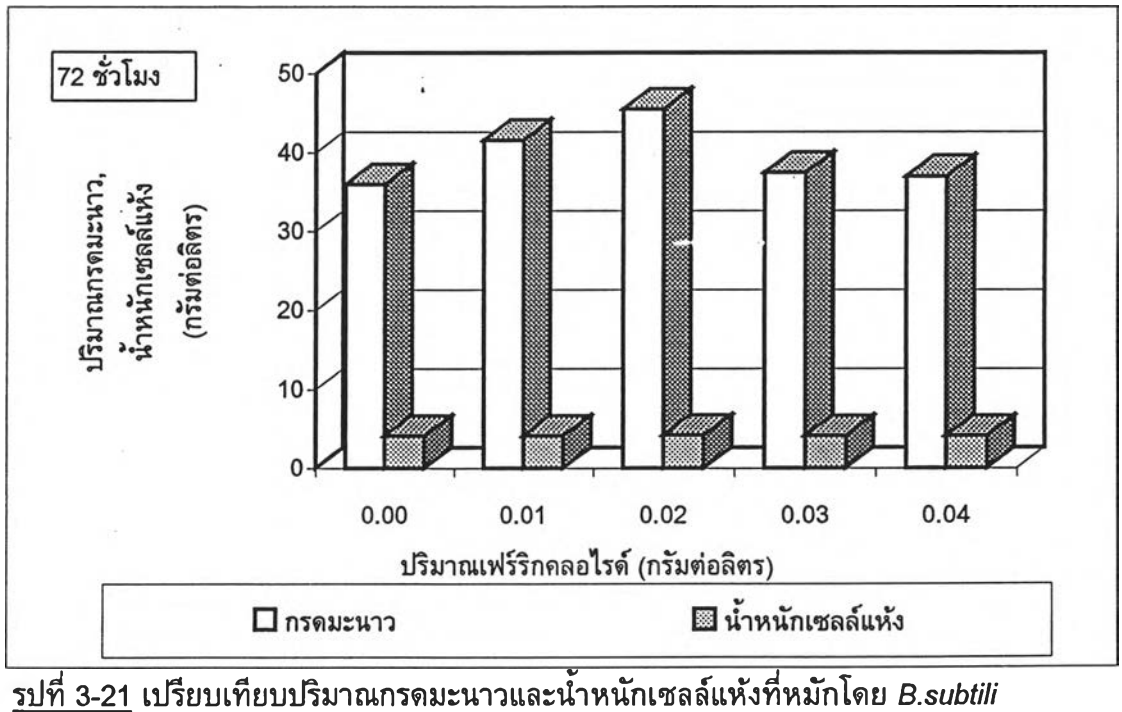

รูปที่ 3-21 เปรียบเทียบปริมาณกรดมะนาวและน้ำหนักเซลล์แห้งที่หมักโดย *B.subtili* ATCC 21610 เมื่อมีปริมาณเฟร์ริกคลอไรด์ 0.00-0.04กรัมต่อลิตรที่ 37 องศาเซลเซียส ในอาหารที่มีแป้งมันสำปะหลังที่ผ่านการย่อยแล้วเป็นแหล่งคาร์บอน ที่ 48 และ 72 ชั่วโมง

ตารางที่ 3-22 เปรียบเทียบค่าความเป็นกรด-ด่าง, น้ำหนักเซลล์แห้ง, ปริมาณกรดมะนาว และ น้ำตาลที่เหลือ ในช่วงระยะเวลา 48 และ 72 ชั่วโมงของการหมักเชื้อ *B.subtilis* ATCC 21610 เมื่อในอาหารมีแคลเซียมคลอไรด์($CaCl_2.2H_2O$)ในปริมาณ0.00-0.11 กรัมต่อลิตร ที่อุณหภูมิ 37 องศาเซลเซียส ในอาหารที่มีแป้งมันสำปะหลังที่ผ่านการย่อยแล้วเป็นแหล่งคาร์บอน

ระยะเวลา (ชั่วโมง)	ปริมาณ $CaCl_2.2H_2O$ (กรัมต่อลิตร)	ค่าความเป็นกรด-ด่าง	น้ำหนักเซลล์แห้ง (กรัมต่อลิตร)	กรดมะนาวด้วยวิธีเพนทะโบรโมแอซีโทน (กรัมต่อลิตร)	กรดมะนาวด้วยวิธี HPLC (กรัมต่อลิตร)	กลูโคสที่เหลือ (กรัมต่อลิตร)	ผลผลิตกรดมะนาว(ร้อยละ)
48	0	7.0	3.72	33.23	-	17.84	47.52
	0.03	7.0	3.84	36.79	-	17.34	52.27
	0.05	7.0	3.96	38.41	-	17.43	54.66
	0.07	7.0	4.17	43.08	-	17.38	61.32
	0.09	7.0	3.99	39.90	-	17.23	58.64
	0.11	7.0	3.88	36.84	-	17.48	52.44
72	0	7.0	3.77	36.88	36.75	16.54	51.08
	0.03	7.0	3.90	40.32	40.41	16.28	55.68
	0.05	7.0	4.08	41.46	43.44	16.33	57.31
	0.07	7.0	4.25	45.28	46.38	16.50	62.78
	0.09	7.0	4.07	42.28	42.13	16.12	58.28
	0.11	7.0	3.96	38.07	37.01	31.23	52.51

หมายเหตุ "-" หมายถึงไม่มีผล เนื่องจากผลการตรวจวิเคราะห์ปริมาณกรดมะนาวโดยวิธี HPLC เป็นการตรวจซ้ำ จึงไม่ได้ทำการวิเคราะห์ปริมาณกรดมะนาวในทุกช่วงเวลา

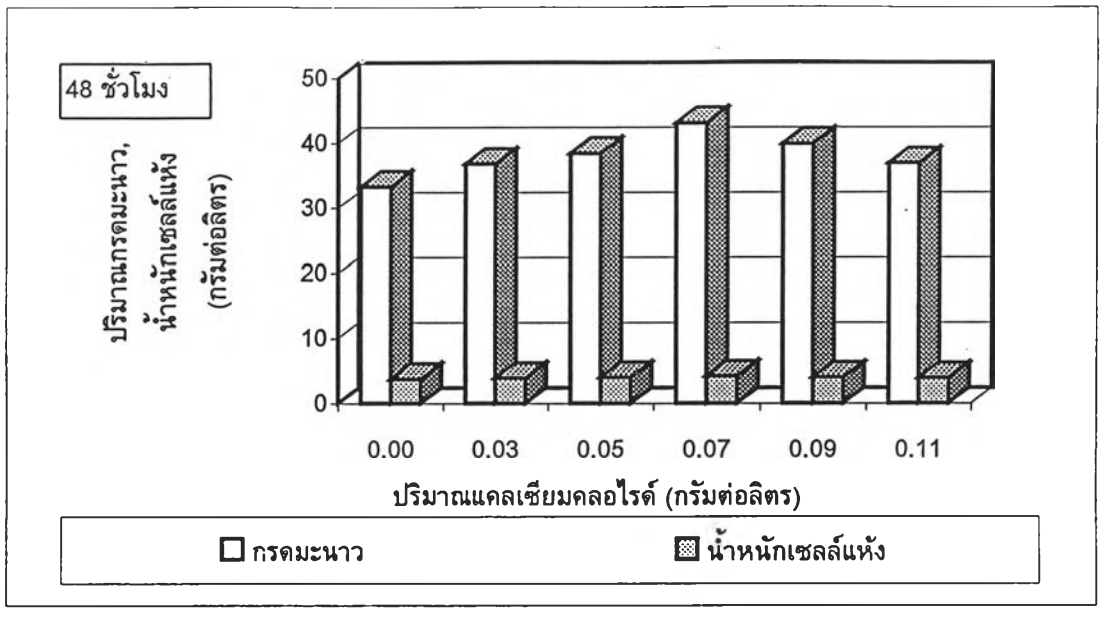

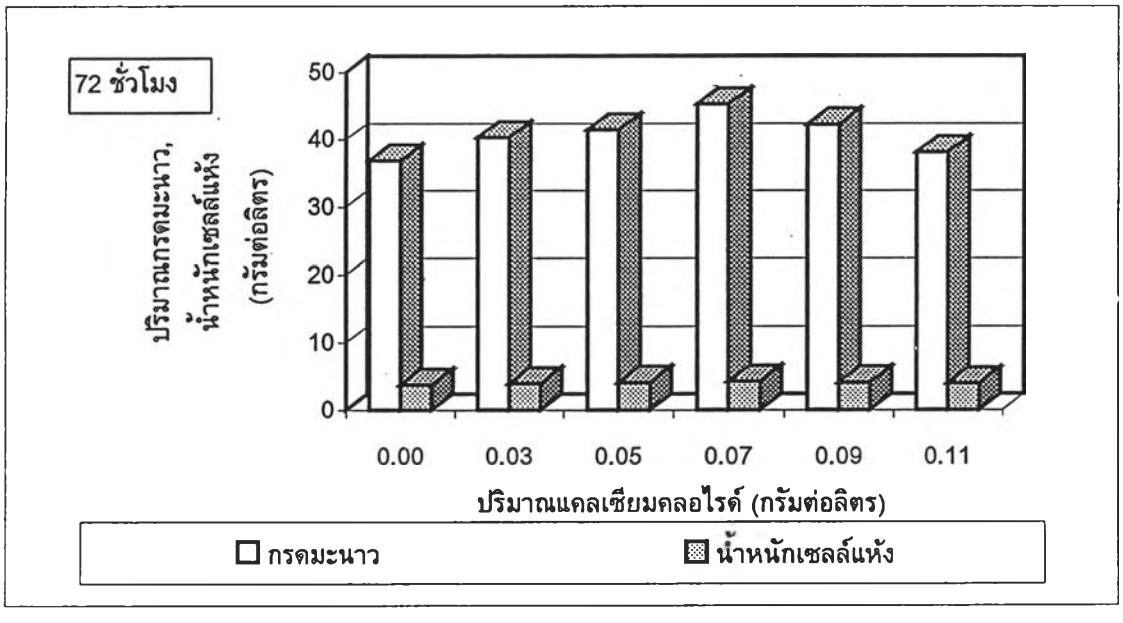

รูปที่ 3-22 เปรียบเทียบปริมาณกรดมะนาวและน้ำหนักเซลล์แห้งที่หมักโดย *B.subtili* ATCC 21610เมื่อมีปริมาณแคลเซียมคลอไรด์ 0.00-0.11 กรัมต่อลิตร ที่ 37 องศาเซลเซียสในอาหารที่มีแป้งมันสำปะหลังที่ผ่านการย่อยแล้วเป็นแหล่งคาร์บอนที่ 48 และ 72 ชั่วโมง

3.5.9 ปริมาณแคลเซียมคาร์บอเนตที่เหมาะสม

ในระหว่างการเลี้ยงเชื้อเพื่อผลิตกรดมะนาว การสะสมกรดทำให้ค่าความเป็นกรด-ด่างของอาหารเลี้ยงเชื้อลดลงอย่างรวดเร็ว เกิดเป็นพิษต่อเซลล์ ดังนั้นจึงได้มีการเติมสารบางอย่างลงในอาหารเลี้ยงเชื้อ เพื่อควบคุมค่าความเป็นกรด-ด่างให้คงที่ สารที่นิยมใช้ในระดับขวดเขย่าได้แก่ แคลเซียมคาร์บอเนต($CaCO_3$) ปริมาณที่ใช้ขึ้นกับปริมาณกรดมะนาวที่เชื้อผลิตขึ้น จากการทดลองที่ 3.5.8 พอจะคำนวณปริมาณแคลเซียมคาร์บอเนตที่ใช้ว่าอยู่ที่ประมาณ 30 กรัมต่อลิตร แต่เนื่องจากการเติมแคลเซียมคาร์บอเนตลงไปในอาหารเลี้ยงเชื้อเพื่อควบคุมการหมัก มักจะเติมลงไปให้มากเกินพอ ดังนั้นในการทดลองนี้ต้องการศึกษาเพื่อหาปริมาณแคลเซียมคาร์บอเนตที่เหมาะสมสำหรับการผลิตกรดมะนาว โดยเลี้ยงเชื้อ *B. subtilis* ATCC 21610 ในอาหารสำหรับการผลิตกรดมะนาว (ภาคผนวก ก 2.10) ใช้ภาวะที่ได้จากข้อ 3.5.8 แปรผันปริมาณแคลเซียมคาร์บอเนตเป็น 30, 40 และ 50 กรัมต่อลิตร เก็บตัวอย่างที่ 48 และ 72 ชั่วโมง

ผลการทดลองแสดงดังตารางที่ 3-23 และรูปที่ 3-23 จากการทดลองพบว่าในระยะเวลาการหมัก 72 ชั่วโมง เชื้อ *B.subtilis* ATCC 21610 สามารถผลิตกรดมะนาวได้สูงเมื่อเลี้ยงในอาหารที่มีแคลเซียมคาร์บอเนตที่ 50 กรัมต่อลิตร ซึ่งเป็นระดับที่ใช้อยู่เดิมและสามารถควบคุมระดับค่าความเป็นกรด-ด่างไว้ที่ 7.0 ได้ ดังนั้นจึงเลือกใช้ปริมาณแคลเซียมคาร์บอเนต 50 กรัมต่อลิตรในการผลิตกรดมะนาวจาก *B. subtilis* ATCC 21610 ในการผลิตกรดมะนาวต่อไป

ตารางที่ 3-23 เปรียบเทียบค่าความเป็นกรด-ด่าง, น้ำหนักเซลล์แห้ง, ปริมาณกรดมะนาว และ น้ำตาลที่เหลือ ในช่วงระยะเวลา 48 และ 72 ชั่วโมงของการหมักเชื้อ *B.subtilis* ATCC 21610เมื่อมีปริมาณสารควบคุมค่าความเป็นกรด-ด่าง (แคลเซียมคาร์บอเนต, $CaCO_3$) 30-50 กรัมต่อลิตรที่อุณหภูมิ 37 องศาเซลเซียส ในอาหารที่มีแป้งมันสำปะหลังที่ผ่านการย่อยแล้วเป็นแหล่งคาร์บอน

ระยะเวลา (ชั่วโมง)	ปริมาณ $CaCO_3$ (กรัมต่อตร)	ค่าความเป็นกรด-ด่าง	น้ำหนักเซลล์แห้ง (กรัมต่อลิตร)	กรดมะนาวด้วยวิธีเพนทะโบรโมแอซีโทน (กรัมต่อลิตร)	กรดมะนาวด้วยวิธี HPLC (กรัมต่อลิตร)	กลูโคสที่เหลือ (กรัมต่อลิตร)	ผลผลิตกรดมะนาว (ร้อยละ)
48	30	6.7	4.11	39.86	-	17.30	56.51
	40	6.8	4.12	41.04	-	17.25	58.15
	50	7.0	4.15	43.71	-	17.30	62.01
72	30	6.7	4.13	41.93	42.13	15.20	57.73
	40	6.8	4.19	43.35	44.32	15.17	59.67
	50	7.0	4.27	45.04	46.38	15.35	62.18

หมายเหตุ "-" หมายถึงไม่มีผล เนื่องจากผลการตรวจวิเคราะห์ปริมาณกรดมะนาวโดยวิธี HPLC เป็นการตรวจซ้ำ จึงไม่ได้ทำการวิเคราะห์ปริมาณกรดมะนาวในทุกช่วงเวลา

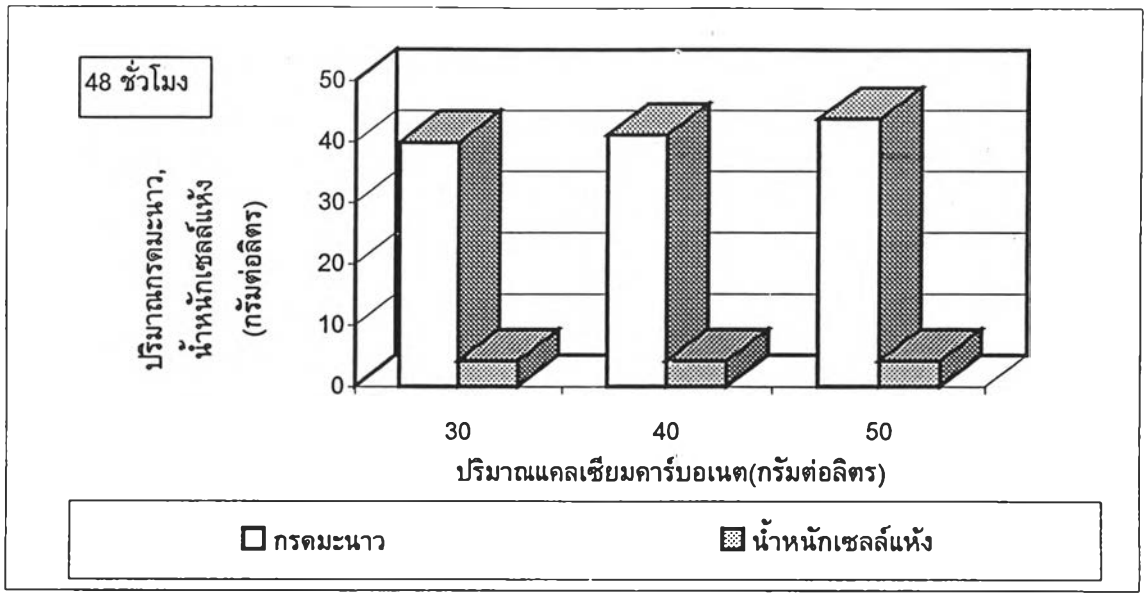

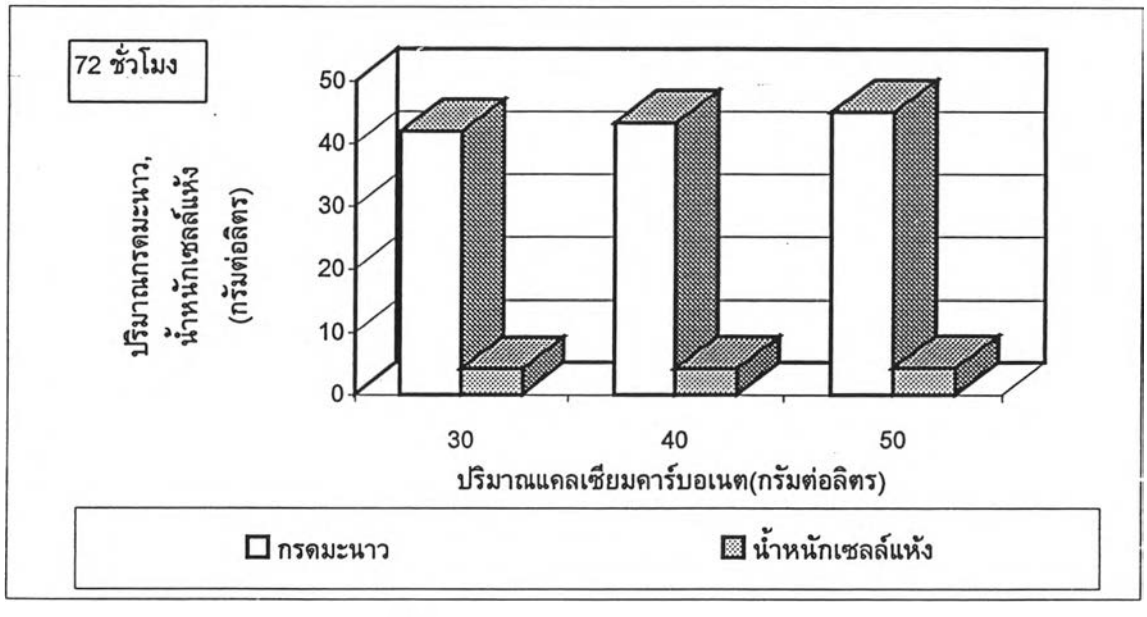

รูปที่ 3-23 เปรียบเทียบปริมาณกรดมะนาวและน้ำหนักเซลล์แห้ง เมื่อเลี้ยง *B. Subtilis* ATCC 21610 ในอาหารที่มีปริมาณแคลเซียมคาร์บอเนต 30 -50 กรัมต่อลิตร ที่อุณหภูมิ 37 องศาเซลเซียส ในอาหารที่มีแป้งที่ผ่านการย่อยแล้วเป็นแหล่งคาร์บอน ที่ 48 และ 72 ชั่วโมง

3.5.10 เปรียบเทียบการผลิตกรดมะนาว เมื่อใช้อาหารเลี้ยงเชื้อสูตรเดิม และอาหารที่ได้จากการหาภาวะที่เหมาะสม

หลังจากที่ได้ภาวะที่เหมาะสมสำหรับการผลิตกรดมะนาวจาก *B.subtilis* ATCC 21610 แล้วนำมาทดลองเปรียบเทียบกับอาหารสูตรเดิมที่ไม่ได้ปรับปรุง ซึ่งในอาหารประกอบด้วย

	อาหารสูตรเดิม (ภาคผนวก ก 2.11)	อาหารสูตรปรับปรุง (ภาคผนวก ก 2.2)	
แป้งมันสำปะหลังที่ผ่านการย่อยแล้วด้วยเอนไซม์ซึ่งมีน้ำตาลกลูโคส	100.00	100.00	กรัมต่อลิตร
แอมโมเนียมซัลเฟต	2.00	1.30	กรัมต่อลิตร
แมกนีเซียมซัลเฟตเฮปตาไฮเดรต	0.25	0.25	กรัมต่อลิตร
โพแทสเซียมไดไฮโดรเจนฟอสเฟต	0.30	0.37	กรัมต่อลิตร
เฟร์ริกคลอไรด์	0.02	0.02	กรัมต่อลิตร
แคลเซียมคลอไรด์	0.07	0.07	กรัมต่อลิตร
และแคลเซียมคาร์บอเนต	50.00	50.00	กรัมต่อลิตร

ผลการทดลองแสดงดังตารางที่ 3-24 และรูปที่ 3-24 จากผลการทดลองพบว่าอาหารสูตรเดิมให้ผลการผลิตกรดมะนาวน้อยกว่าอาหารสูตรที่ปรับปรุงแล้วมาก โดยในอาหารสูตรเดิมสามารถให้ผลการผลิตกรดมะนาวได้ 13.07 กรัมต่อลิตรที่ 72 ชั่วโมง ส่วนในอาหารสูตรปรับปรุงแล้วสามารถให้ผลการผลิตกรดมะนาวถึง 45.53 กรัมต่อลิตร

ตารางที่ 3-24 เปรียบเทียบค่าความเป็นกรด-ด่าง, น้ำหนักเซลล์แห้ง, ปริมาณกรดมะนาว และ น้ำตาลที่เหลือ ในช่วงระยะเวลา 48 และ 72 ชั่วโมง ของการหมักเชื้อ *B.subtilis* ATCC 21610 ที่อุณหภูมิ 37 องศาเซลเซียส ในอาหารที่มีแป้งมันสำปะหลังที่ผ่านการย่อยแล้วเป็นแหล่งคาร์บอน ระหว่างอาหารสูตรเดิมและอาหารสูตรที่ได้รับการปรับปรุงแล้ว(สูตรใหม่)

สูตรอาหาร	ระยะเวลา (ชั่วโมง)	ค่าความเป็นกรด-ด่าง	น้ำหนักเซลล์แห้ง (กรัมต่อลิตร)	กรดมะนาวด้วยวิธีเพนทะโบรโมแอซีโทน (กรัมต่อลิตร)	กรดมะนาวด้วยวิธี HPLC (กรัมต่อลิตร)	กลูโคสที่เหลือ (กรัมต่อลิตร)	ผลผลิตกรดมะนาว(ร้อยละ)
สูตรเดิม	48	7.0	4.45	10.97	-	34.96	20.80
	72	7.0	4.90	13.03	14.08	25.07	20.80
สูตรใหม่	48	7.0	4.16	43.27	-	16.65	61.79
	72	7.0	4.27	45.53	46.38	14.02	62.66

หมายเหตุ "-" หมายถึงไม่มีผล เนื่องจากผลการตรวจวิเคราะห์ปริมาณกรดมะนาวโดยวิธี HPLC เป็นการตรวจซ้ำ จึงไม่ได้ทำการวิเคราะห์ปริมาณกรดมะนาวในทุกช่วงเวลา

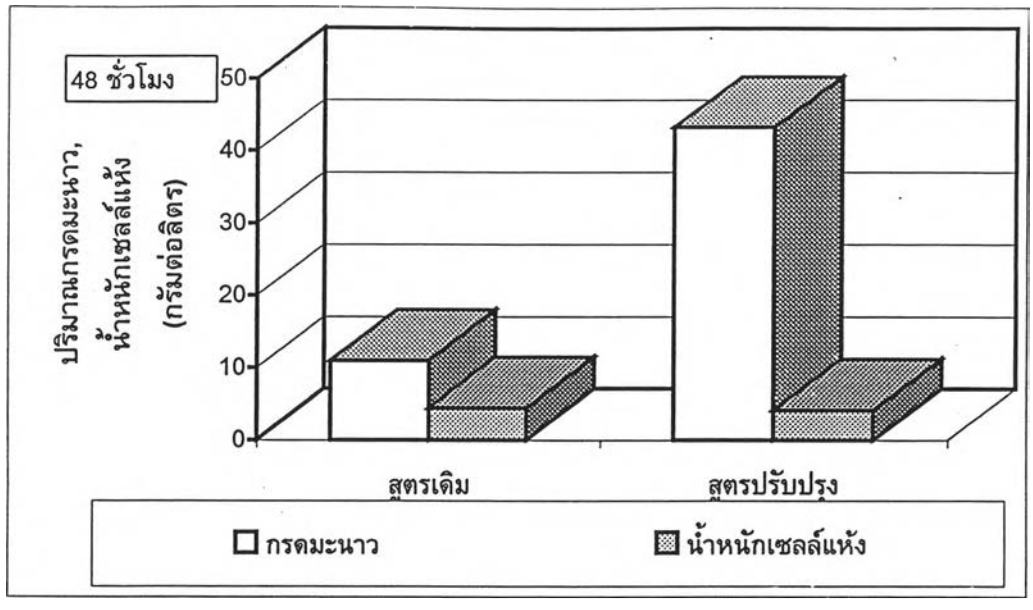

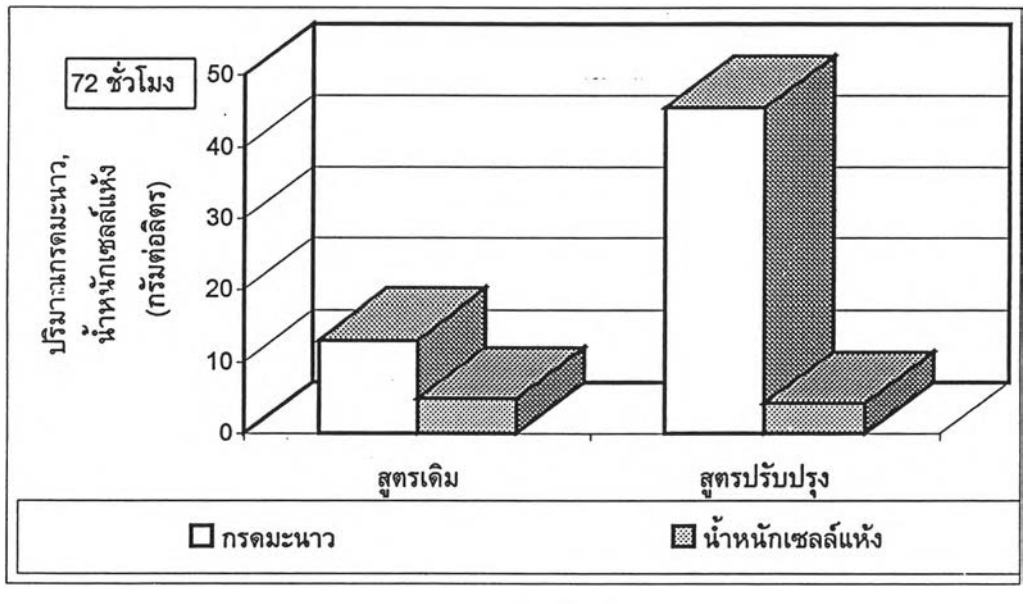

รูปที่3-24 เปรียบเทียบปริมาณกรดมะนาวและน้ำหนักเซลล์แห้ง ของ*B.subtilis* ATCC 21610 เมื่อเลี้ยงในอาหารสูตรเดิมและอาหารที่ได้ปรับปรุงแล้วในอาหารที่มีแป้งมันสำปะหลังที่ผ่านการย่อยแล้วเป็นแหล่งคาร์บอนที่ 48 และ 72 ชั่วโมง

3.5.11 การเจริญและการผลิตกรดมะนาว โดยเชื้อ *B.subtilis* ATCC 21610 ภายใต้ภาวะที่เหมาะสม ในระดับขวดเขย่า

เลี้ยงเชื้อ *B. subtilis* ATCC 21610 ในอาหารสำหรับการเตรียมหัวเชื้อ (ภาคผนวก ก 1.7 ที่อุณหภูมิ 37 องศาเซลเซียส อัตราการเขย่า 300 รอบต่อนาที ใช้หัวเชื้อที่อายุ 8 ชั่วโมง เลี้ยงในอาหารที่เหมาะสมสำหรับการผลิตกรดมะนาว คืออาหาร BM ที่ปรับปรุงแล้ว (ภาคผนวก ก 2.11) เลี้ยงเชื้อที่ 37 องศาเซลเซียส อัตราการเขย่า 300 รอบต่อนาที เก็บตัวอย่างทุก 12 ชั่วโมง ผลการทดลองแสดงดังตารางที่ 3-25 และรูปที่ 3-25 จากผลการทดลองพบว่าเชื้อ *B. subtilis* ATCC 21610 เชื้อมีการเจริญเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จนค่อนข้างคงที่ที่ชั่วโมงที่ 36 น้ำหนักเซลล์แห้งสูงสุดประมาณ 4.26 กรัมต่อลิตร ในระหว่างการหมักเชื้อจะผลิตกรดมะนาวสูงขึ้นหลังจาก 24 ชั่วโมง และสูงขึ้นเรื่อยๆ จนได้ประมาณ 46 กรัมต่อลิตรที่ 72 ชั่วโมง คิดเป็นผลผลิตกรดมะนาวประมาณร้อยละ 60 โดยมีการใช้น้ำตาลเพื่อผลิตกรดมะนาวดีขึ้นกว่าอาหารสูตรเดิม และสามารถควบคุมค่าความเป็นกรด-ด่างไว้ที่ 7.0 ได้ตลอดการทดลองสามารถผลิตกรดมะนาวได้ 45.96 กรัมต่อลิตร เมื่อใช้ระยะเวลาการหมัก 72 ชั่วโมง คิดเป็นผลผลิตร้อยละ 60.41 เมื่อเทียบกับปริมาณความเข้มข้นน้ำตาลกลูโคสที่ใช้ไป

ตารางที่ 3-25 เปรียบเทียบค่าความเป็นกรด-ด่าง, น้ำหนักเซลล์แห้ง, ปริมาณกรดมะนาว และ น้ำตาลที่เหลือ ในช่วงระยะเวลาต่างๆ ของการหมักเชื้อ *B.subtilis* ATCC 21610 เมื่อเลี้ยงในอาหารสูตรที่ได้รับการปรับปรุงให้เหมาะสม ที่อุณหภูมิ 37 องศาเซลเซียส ในอาหารที่มีแป้งมันสำปะหลังที่ผ่านการย่อยแล้วเป็นแหล่งคาร์บอนในระดับขวดเขย่า

เวลา (ชั่วโมง)	ค่าความเป็นกรด-ด่าง	น้ำหนักเซลล์แห้ง (กรัมต่อลิตร)	กรดมะนาวด้วยวิธีเพนทะโบรโมแอซีโทน (กรัมต่อลิตร)	กรดมะนาวด้วยวิธี HPLC (กรัมต่อลิตร)	กลูโคสที่เหลือ (กรัมต่อลิตร)	ผลผลิตกรดมะนาว (ร้อยละ)
0	7.3	1.18	0.73	-	89.90	0
12	7.1	2.85	1.30	6.38	58.84	1.83
24	7.1	3.61	12.60	11.00	45.21	26.56
36	7.0	4.12	32.93	31.28	20.44	46.35
48	7.0	4.18	42.18	40.20	18.83	58.32
60	7.0	4.20	43.39	43.44	17.67	59.06
72	7.0	4.26	45.96	47.67	15.03	60.41

หมายเหตุ "-" หมายถึงไม่มีผล เนื่องจากผลการตรวจวิเคราะห์ปริมาณกรดมะนาวโดยวิธี HPLC เป็นการตรวจซ้ำ จึงไม่ได้ทำการวิเคราะห์ปริมาณกรดมะนาวในทุกช่วงเวลา

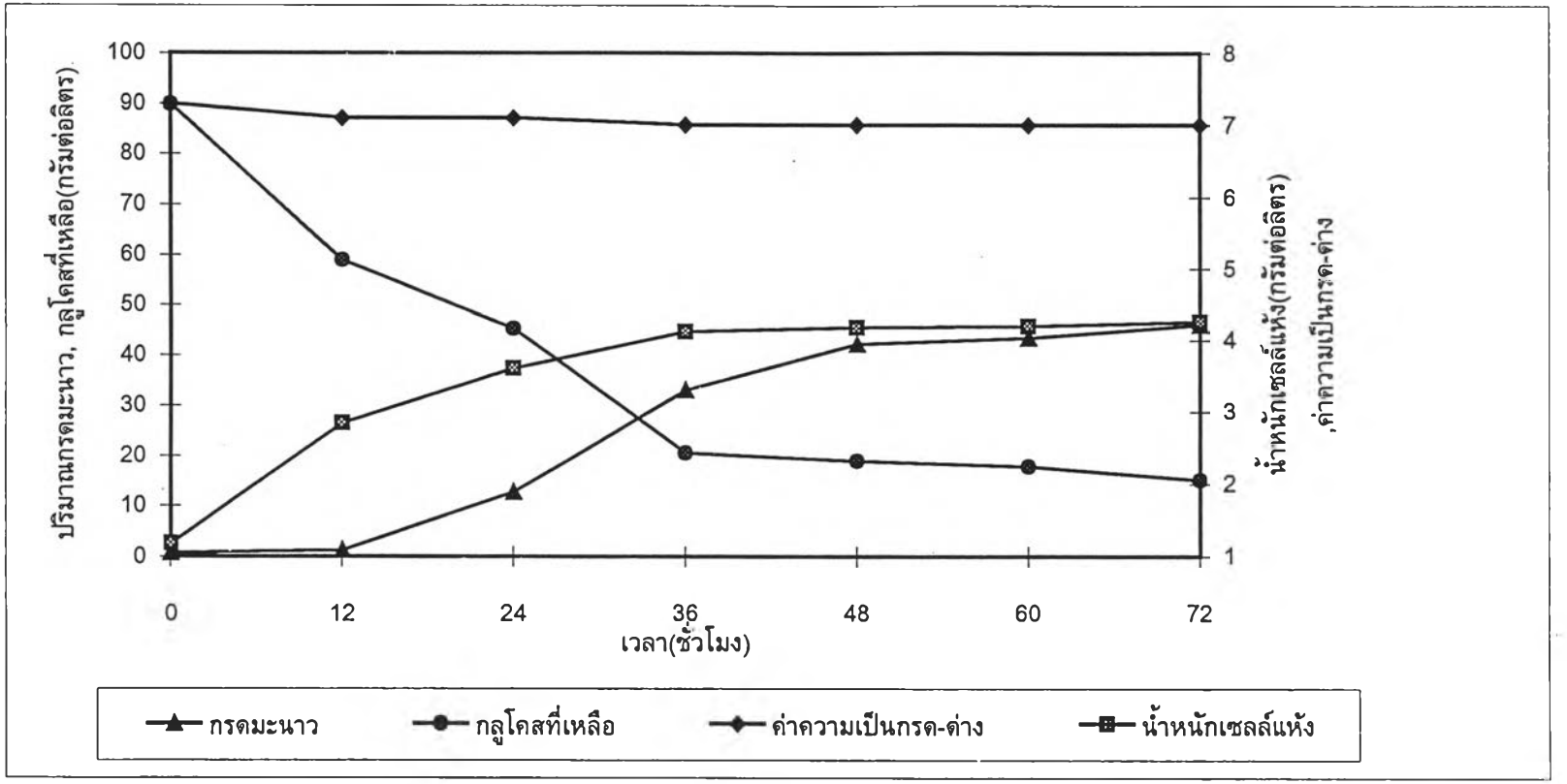

รูปที่ 3-25 เปรียบเทียบค่าความเป็นกรด-ด่าง, น้ำหนักเซลล์แห้ง, ปริมาณกรดมะนาว, น้ำตาลที่เหลือ ในช่วงระยะเวลาต่าง ๆ ของการหมักเชื้อ *B. subtilis* ATCC 21610 เมื่อเลี้ยงในอาหารสูตรที่ได้รับการปรับปรุงให้เหมาะสม ที่อุณหภูมิ 37 องศาเซลเซียส ในระดับขวดเขย่า

3.6 การผลิตกรดมะนาว โดยเชื้อ *B.subtilis* ATCC 21610 ในอาหารที่มีแป้งมันสำปะหลังที่ผ่านการย่อยแล้วด้วยเอนไซม์เป็นแหล่งคาร์บอน ในระดับถังหมักขนาด 5 ลิตร

เลี้ยงเชื้อ *B. subtilis* ATCC 21610 ในอาหารสำหรับการเตรียมหัวเชื้อ (ภาคผนวก ก 1.7) ที่อุณหภูมิ 37 องศาเซลเซียส อัตราการเขย่า 300 รอบต่อนาที ใช้หัวเชื้อที่อายุ 8 ชั่วโมง เลี้ยงในอาหารที่เหมาะสมสำหรับการผลิตกรดมะนาว BM ที่ปรับปรุงแล้ว (ภาคผนวก ก 2.11) เลี้ยงเชื้อที่ 37 องศาเซลเซียส อัตราการกวน 600 รอบต่อนาที เก็บตัวอย่างทุก 4 ชั่วโมง ผลการทดลองแสดงดังตารางที่ 3-26 และรูปที่ 3-26 จากผลการทดลองพบว่าเชื้อ *B. subtilis* ATCC 21610 มีการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วหลังชั่วโมงที่ 4 และเริ่มเข้าสู่ระยะการเจริญคงที่หลังชั่วโมงที่ 8 หลังจากนั้น น้ำหนักเซลล์แห้งจะเพิ่มขึ้นอย่างช้าๆ จนได้น้ำหนักเซลล์แห้งสูงสุดเท่ากับ 5.59 กรัมต่อลิตร สำหรับการผลิตกรดมะนาวจะเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วหลังจาก 16 ชั่วโมง และสูงขึ้นเรื่อยๆ จนได้ผลผลิตสูงสุดเท่ากับ 48.93 กรัมต่อลิตรที่ 72 ชั่วโมง คิดเป็นผลผลิตกรดมะนาวร้อยละ 56 เมื่อเทียบกับปริมาณความเข้มข้นน้ำตาลกลูโคสที่ใช้ไป การเพิ่มขึ้นของกรดมะนาวสอดคล้องกับปริมาณน้ำตาลที่ใช้ พบว่าที่ชั่วโมงสุดท้ายของการหมักเหลือน้ำตาลกลูโคส 12.65 กรัมต่อลิตร ค่าความเป็นกรด-ด่าง 6.51 และจากรูปที่ 3-28 พบว่าความสามารถที่เชื้อใช้น้ำตาลกลูโคสในการผลิตกรดมะนาวได้สูงสุดคือชั่วโมงที่ 44 ของการหมัก (Yp/s') และเชื้อมีกิจกรรมในการสร้างกรดมะนาวได้สูงสุดที่ 32 ชั่วโมงของการหมัก (Yp/x') สำหรับเวลาที่เชื้อสามารถใช้น้ำตาลกลูโคสในการสร้างเซลล์ได้สูงสุดคือที่ 8 ชั่วโมงของการหมัก (Yx/s')

จากการเปรียบเทียบผลผลิตกรดมะนาว พบว่าแม้จะมีการผลิตกรดมะนาวเร็วขึ้น 8 ชั่วโมง และมีปริมาณน้ำหนักเซลล์แห้งสูงกว่า แต่ผลผลิตกรดมะนาวที่ได้มีค่าใกล้เคียงกับในระดับขวดเขย่า (72 ชั่วโมง) แสดงว่าภาวะที่ใช้ในการหมักในถังหมักขนาด 5 ลิตร อาจยังไม่เหมาะสม ดังนั้นในการขยายขนาดการผลิตเป็นถังหมักขนาด 5 ลิตรจะต้องมีการหาภาวะที่เหมาะสมต่อไป

ตารางที่ 3-26 เปรียบเทียบค่าความเป็นกรด-ด่าง, น้ำหนักเซลล์แห้ง, ปริมาณกรดมะนาว และ น้ำตาลที่เหลือค่า Yp/s, Yx/s, Yp/x, Yp/s', Yx/s' และ Yp/x' ในช่วงระยะเวลาต่างๆ ของการหมักเชื้อ *B.subtilis* ATCC 21610 เมื่อเลี้ยงในอาหารสูตรที่ได้รับการปรับปรุงให้เหมาะสม ที่อุณหภูมิ 37 องศาเซลเซียส ในอาหารที่มีแป้งมันสำปะหลังที่ผ่านการย่อยแล้วเป็นแหล่งคาร์บอน ในถังหมักขนาด 5 ลิตร

เวลา (ชั่วโมง)	ค่าความเป็นกรด-ด่าง	น้ำหนักเซลล์แห้ง (กรัมต่อลิตร)	กรดมะนาวด้วยวิธีเพนทะโบรโมแอซีโทน (กรัมต่อลิตร)	กรดมะนาวด้วยวิธี HPLC (กรัมต่อลิตร)	กลูโคสที่เหลือ (กรัมต่อลิตร)	Yp/s	Yx/s	Yp/x	Yp/s'	Yx/s'	Yp/x'
0	6.90	1.16	0.69	-	97.65	0	0	0	0	0	0
4	6.93	1.24	1.06	-	72.62	0.01	0	0.29	0.01	0	4.62
8	6.90	3.54	1.16	-	64.76	0.01	0.07	0.13	0.01	0.29	0.04
12	6.90	4.00	2.13	8.34	58.63	0.04	0.07	0.36	0.15	0.07	2.10
16	6.93	4.18	8.18	-	51.92	0.16	0.07	1.79	0.90	0.02	33.6
20	6.93	4.40	13.20	-	47.87	0.25	0.07	2.84	1.23	0.05	22.8
24	6.90	4.68	25.30	27.56	35.33	0.39	0.06	5.25	0.96	0.02	43.2
28	6.85	4.78	30.95	-	30.78	0.42	0.05	6.33	1.24	0.02	56.5
32	6.84	4.87	37.62	-	25.29	0.51	0.05	7.58	1.21	0.02	74.1
36	6.83	5.11	39.93	40.20	21.94	0.52	0.05	7.67	0.68	0.07	9.62
40	6.85	5.21	42.48	-	20.34	0.54	0.05	8.02	1.59	0.06	25.5
44	6.85	5.30	43.60	-	19.74	0.55	0.05	8.09	1.86	0.15	12.4

ตารางที่ 3-26(ต่อ) เปรียบเทียบค่าความเป็นกรด-ด่าง, น้ำหนักเซลล์แห้ง, ปริมาณกรดมะนาว และ น้ำตาลที่เหลือค่า Yp/s, Yx/s, Yp/x, Yp/s', Yx/s' และ Yp/x' ในช่วงระยะเวลาต่างๆ ของการหมักเชื้อ *B.subtilis* ATCC 21610 เมื่อเลี้ยงในอาหารสูตรที่ได้รับการปรับปรุงให้เหมาะสม ที่อุณหภูมิ 37 องศาเซลเซียส ในอาหารที่มีแป้งมันสำปะหลังที่ผ่านการย่อยแล้วเป็นแหล่งคาร์บอน ในถังหมักขนาด 5 ลิตร

เวลา (ชั่วโมง)	ค่าความเป็นกรด-ด่าง	น้ำหนักเซลล์แห้ง (กรัมต่อลิตร)	กรดมะนาวด้วยวิธีเพนทะโบรโมแอซีโทน (กรัมต่อลิตร)	กรดมะนาวด้วยวิธี HPLC (กรัมต่อลิตร)	กลูโคสที่เหลือ (กรัมต่อลิตร)	Yp/s	Yx/s	Yp/x	Yp/s'	Yx/s'	Yp/x'
48	6.77	5.35	44.67	43.44	18.65	0.56	0.05	8.22	0.98	0.04	21.4
52	6.81	5.40	45.08	-	17.69	0.56	0.05	8.22	0.42	0.05	8.20
56	6.54	5.45	45.85	-	16.52	0.56	0.05	8.28	0.65	0.04	15.4
60	6.51	5.51	46.37	47.67	15.34	0.55	0.05	8.29	0.44	0.05	8.66
64	6.51	5.55	46.72	-	14.74	0.55	0.05	8.29	0.58	0.06	8.75
68	6.51	5.57	47.84	-	13.66	0.56	0.05	8.46	1.03	0.02	56.0
72	6.51	5.59	48.93	49.94	12.65	0.56	0.05	8.62	1.07	0.02	54.2

ปริมาตรน้ำหมักที่เหลือในถังหมักประมาณ 2,810 มิลลิลิตร

คิดเป็นกรดมะนาวประมาณ 137.4 กรัม

หมายเหตุ "-" หมายถึงไม่มีผล เนื่องจากผลการตรวจวิเคราะห์ปริมาณกรดมะนาวโดยวิธี HPLC เป็นการตรวจซ้ำ จึงไม่ได้ทำการวิเคราะห์ปริมาณกรดมะนาวในทุกช่วงเวลา

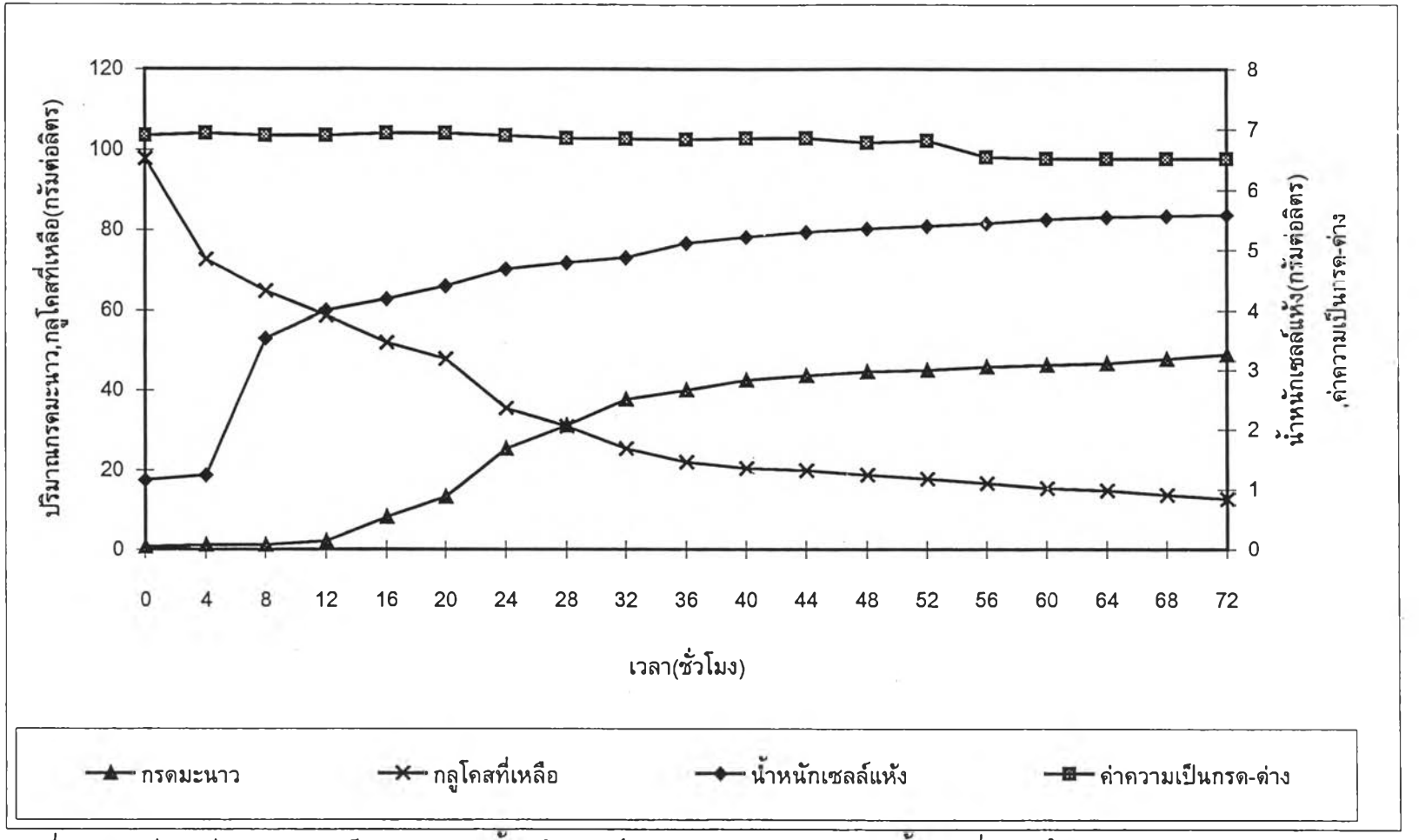

รูปที่ 3-26 เปรียบเทียบค่าความเป็นกรด-ด่าง, น้ำหนักเซลล์แห้ง, ปริมาณกรดมะนาว, น้ำตาลที่เหลือ ในช่วงระยะเวลาต่างๆ ของการหมักเชื้อ *B. subtilis* ATCC 21610 เมื่อเลี้ยงในอาหารสูตร BM ที่ได้รับการปรับปรุงแล้ว ที่อุณหภูมิ 37 องศาเซลเซียส ในระดับถังหมักขนาด 5 ลิตร

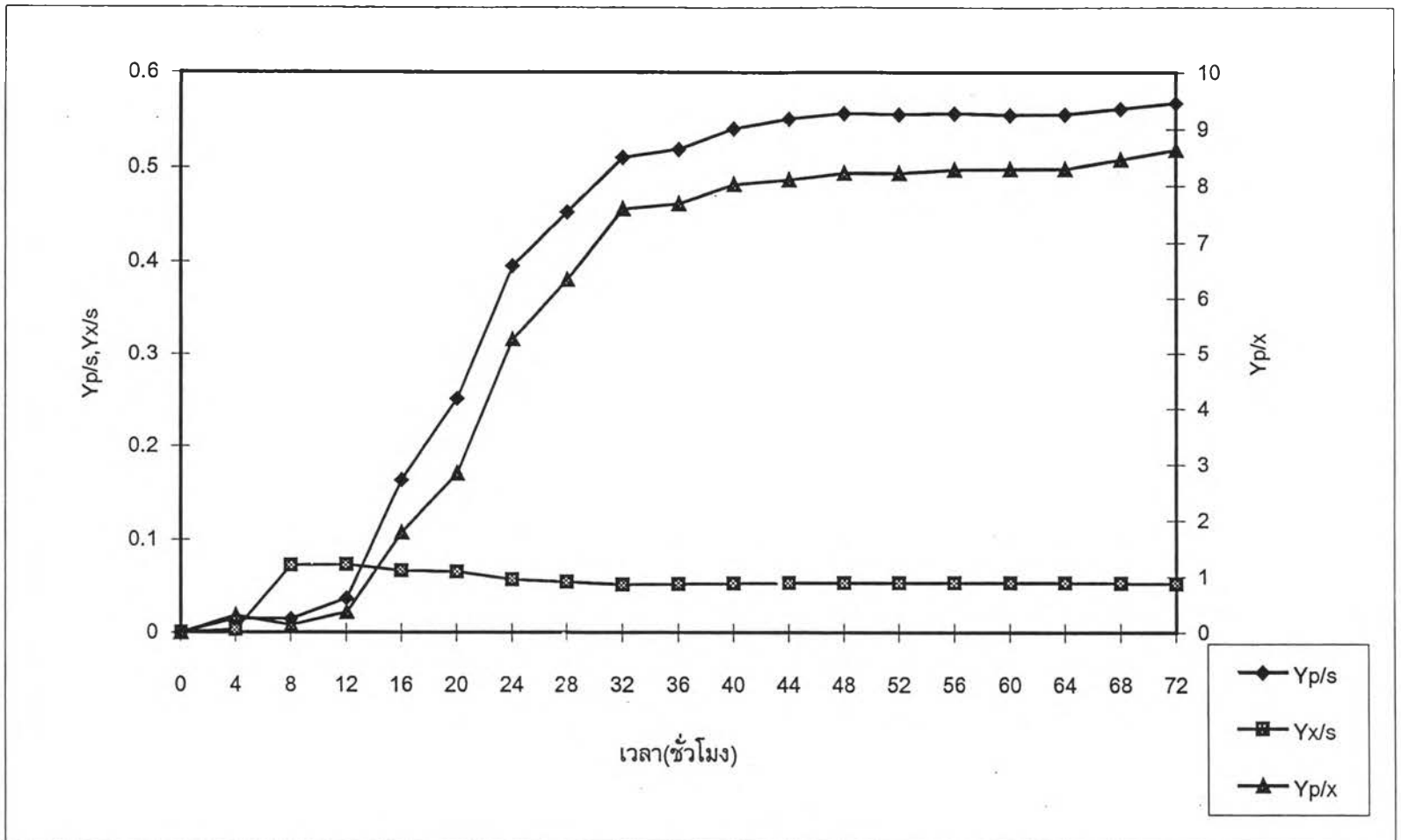

รูปที่ 3-27 ค่า Yp/s, Yx/s และค่า Yp/x ในระยะเวลาต่างๆ ของการหมัก เมื่อเลี้ยงเชื้อ *B. subtilis* ATCC 21610 ในอาหารสำหรับผลิตกรดมะนาวในถังหมักขนาด 5 ลิตร

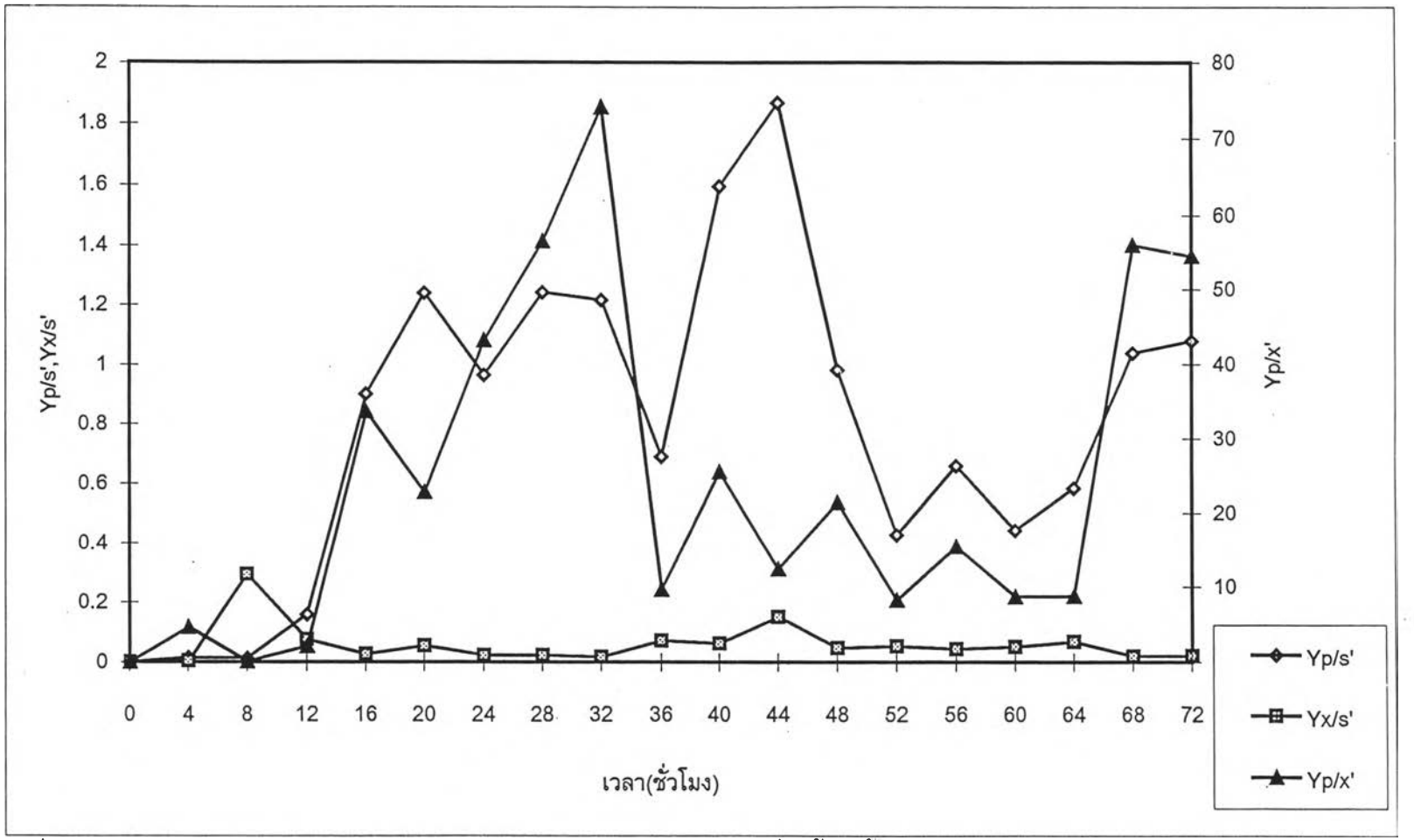

รูปที่ 3-28 ค่า Yp/s', Yx/s' และค่า Yp/x' ในระยะเวลาต่างๆ ของการหมัก เมื่อเลี้ยงเชื้อ *B. subtilis* ATCC 21610 ในอาหารสำหรับผลิตกรดมะนาวในถังหมักขนาด 5 ลิตร